SIMONE DE BEAUVOIR

Věk odříkání

SVĚTOVÁ LITERATURA č 5/1968

Zastavily se mi hodinky? Ne. Ale ručičky jako by stály. Nedívat se na ně... Myslet na něco jiného, na cokoli: na uplynulý den, klidný a obyčejný, i když vzrušený čekáním.

Rozněžnělost probuzení. André ležel na posteli celý stočený, s očima zavázanýma, ruku opřenou o zeď v jakémsi dětském gestu, jako kdyby v nejistotě spánku potřeboval cítit pevnost světa. Usedla jsem na kraj postele a položila mu ruku na rameno. Sňal si pásku s očí, na vylekané tváři se mu objevil úsměv.

„Je osm hodin."

Přinesla jsem podnos se snídaní do knihovny a vzala do ruky knihu, kterou jsem včera dostala a zčásti už prolistovala. Jak nudné jsou ty do omrzení opakované historky o nemožnosti komunikace! Když člověk se chce dorozumět, vždycky se mu to nějak podaří. Samozřejmě ne s každým, ale s dvěma či třemi lidmi ano. Stává se mi, že Andrému zamlčím špatnou náladu, nespokojenost, drobné starosti; on má bezpochyby taky svá drobná tajemství, ale v podstatě jeden o druhém víme všechno. Nalila jsem do šálků velmi horký, velmi tmavý čínský čaj. Pili jsme jej a prohlíželi při tom poštu; červencové slunce se lilo do místnosti. Kolikrát jsme tak usedali proti sobě k tomuhle malému stolku, k šálkům velmi horkého, velmi tmavého čaje? A zítra, za rok, za deset let znovu... Tahle chvíle měla něhu vzpomínky a radost příslibu. Bylo nám třicet, nebo šedesát? Andrému zbělely vlasy brzy: kdysi to bylo jako koketnost — ten sníh, který zdůrazňoval matnou svěžest jeho pleti. Ještě teď je to koketnost. Pokožka ztvrdla a popraskala jako každá zestárlá kůže, ale úsměv úst a očí si zachoval svůj jas. Navzdory dementi fotografického alba se jeho mladý obličej podřizuje dnešní tváři: v mých očích nestárne. Dlouhý život se smíchem a slzami, s výbuchy zlosti a objetími, s přiznáními, odmlkami, rozběhy — někdy se mi zdá, že čas vůbec neubíhal. Budoucnost se stále táhne do nekonečna. Vstal:

„Tak ať se ti hezky dělá!" řekl.

„Tobě taky!"

Neodpověděl. Ve výzkumu jsou samozřejmě období, kdy člověk přešlapuje na místě; André se s tím smiřuje nesnadněji než kdysi.

Otevřela jsem okno. Pod tíhou letního vedra byla Paříž cítit asfaltem a bouřkou. Sledovala jsem očima Andrého. Snad právě v těchhle chvílích, kdy ho vidím odcházet, pro mne existuje s nejpalčivější zřejmostí; zmenšující se vysoká postava vyznačuje každým svým krokem cestu návratu; mizí, ulice se zdá prázdná, ale ve skutečnosti je to silové pole, které ho znovu dovede ke mně jako k rovnovážnému místu; tato jistota mě dojímá ještě víc než jeho přítomnost.

Zůstala jsem dlouhou chvíli na balkóně. Z našeho šestého patra vidím kus Paříže — vzlétání holubů nad břidlicovými střechami a komíny, ty falešné květináče. Červené a žluté jeřáby — pět, devět, deset, napočítala jsem jich deset — křižují nebe železnými pažemi; vpravo naráží můj pohled na vysokou stěnu, propíchanou malými otvory: nový obytný dům; vidím i hranolovité věže čerstvě postavených mrakodrapů. Odkdy je z terasy

17

na bulváru Edgara Quineta parkoviště? Zaráží mě mládí této scenérie. A přece si nevzpomínám, že bych ji byla viděla jinou. Ráda bych srovnávala oba obrázky — před a po — a žasla nad jejich rozdílností. Ale to nejde. Svět vzniká před mýma očima ve věčné přítomnosti; zvykám si na jeho tváře tak rychle, že se mi zdá, jako by se neměnil.

Lístky s poznámkami a bílé papíry na mém stole mě lákaly k práci; ale slova, která mi tancovala v hlavě, mi bránila v soustředění. „Dneska večer přijede Filip." Skoro měsíc nepřítomnosti. Vešla jsem do jeho pokoje, kde se ještě válely knihy, papíry, starý šedivý svetr, fialové pyžamo, do toho pokoje, který nemám odvahu měnit, protože nemám čas, peníze, protože nechci věřit, že Filip mi přestal patřit. Vrátila jsem se do knihovny, naplněné vůní velké kytice růží, svěžích a naivních jako hlávkový salát. Divila jsem se, že se mi náš byt mohl někdy zdát prázdný. Nic v něm nechybělo. Můj zrak laskaly křiklavé i něžné barvy polštářů, rozhozených po gaučích; polské panenky, slovenští zbojníci, portugalští kohouti stáli spořádaně na svých místech. „Přijede Filip . . ." Zůstala jsem bezradná. Při smutku se může plakat. Ale radostnou netrpělivost není snadné zažehnat.

Rozhodla jsem se, že se půjdu nadýchat letního vzduchu. Černoch v namodralém nepromokavém plášti a šedém plstěném klobouku zametal monšalantně chodník: předtím to býval Alžířan s tváří barvy okolního zdiva. Na bulváru Edgara Quineta jsem se vmísila do houfu žen. Protože dopoledne už nechodívám ven, připadl mi trh exotický (tolik trhů pod tolika oblohami každé ráno!). Maličká stařenka cupkala od jednoho stánku k druhému, pramínky vlasů pěkně přilíznuté dozadu, svírajíc ucho prázdné nákupní tašky. Kdysi jsem se nestarala o staré lidi; považovala jsem je za chodící mrtvoly; teď je vidím: muže, ženy jen o málo starší, než jsem sama. Téhle stařenky jsem si všimla jednou u řezníka, když prosila o odřezky pro své kočky. „Pro kočky!" řekl, když odešla. „Žádnou kočku nemá. Udělá si z toho guláš!" Připadalo mu to směšné. Stařenka teď půjde sbírat odpadky pod pulty, než mohutný černoch všechno smete z chodníku. Vydržet se sto osmdesáti franky měsíčně: takhle je jich na tom víc než milión; a tři další milióny na tom nejsou o mnoho líp.

[1] Když jsme r. 1964 otiskovali úryvky ze tří autobiografických svazků Simony de Beauvoir, zdálo se, jako by se těmito memoáry její dílo uzavíralo. Byl to omyl, a právě následující období bylo mimořádně plodné. Po drobné knížečce *Une mort très douce* (*Velice lehká smrt*, česky Čs. spisovatel 1967), zaznamenávající těžké umírání autorčiny matky, následoval román *Les Belles images* (*Krásné obrázky*, česky chystá Odeon) a loňského roku novelový triptych s těžko přeložitelným názvem *Une femme rompue*.

Dalo by se říci, že celá literární tvorba Simony de Beauvoir je věnována údělu ženy. Přesto by bylo zlehčováním zařazovat ji mezi tzv. ženskou literaturu. Beauvoirová se totiž od ostatních ženských autorek liší jak výběrem svých hrdinek, tak i přístupem k zvolené látce. Žena Simony de Beauvoir je moderní, složitá bytost, která prochází v současné době vývojem, jejž předchozí generace neznaly. Ke svému typicky ženskému údělu přibrala i všechny oblasti vyhrazené doposud mužům. Vznikají jí tím nové problémy, někdy i dilemata, která Beauvoirovou lákají k psychologicko-filosofickému průzkumu. Triptych *Une femme rompue* je složen ze tří studií na toto téma: *Monologue* — hořká samomluva stárnoucí ženy, opuštěné celým světem, *Une femme rompue* — deník ženy, jejíž manželství se rozpadá, a *L'Age de discrétion*, který pod názvem *Věk odříkání* otiskujeme. Celý triptych vydá česky nakladatelství Svoboda. E. P.

Koupila jsem ovoce, květiny, bloumala jsem. Být v penzi, to zní trochu jako být odložen do starého železa. Ten výraz mě mrazil. Množství volného času mě děsilo. Neprávem. Čas je mi trochu volný v ramenou, ale já si s ním poradím. A jaká rozkoš žít bez povinností, bez honění! Někdy se mě přece jen zmocní jakési ustrnutí. Vzpomenu si na své první místo, na svou první třídu, na suché listí, které mi šustilo pod nohama v tom venkovském podzimu. Tehdy se mi den, kdy půjdu do penze — od něhož mě dělila téměř dvakrát tak dlouhá doba než celý můj dosavadní život — zdál neskutečný jako smrt sama. A teď už ho mám rok za sebou. Překročila jsem i jiné hranice, ale méně ostré. Tahle je neúprosná jako železná opona.

Vrátila jsem se a usedla za stůl: bez práce by se mi i tohle radostné dopoledne zdálo fádní. Asi v jednu hodinu jsem toho nechala a šla prostřít v kuchyni: úplně jako babiččina kuchyň v Milly (chtěla bych se zas podívat do Milly): selský stůl, lavice, měděné nádobí, trámový strop; jednom místo litinových kamen je tu plynový sporák a navíc lednička. (V kterém roce se ve Francii objevily ledničky? Tu naši jsem kupovala před deseti lety, ale už tehdy to byl běžný artikl. Odkdy? Před válkou? Hned po ní? Zase jedna věc, na niž si nevzpomínám.)

André mě předem upozornil, že přijde pozdě: když skončil práci v laboratoři, zúčastnil se schůze o atomovém vyzbrojení Francie. Zeptala jsem se:

„Jak to dopadlo?"

„Sepsali jsme další prohlášení. Ale nedělám si iluze. Nebude mít o nic větší ohlas než ty předešlé. Francouzům je to fuk — naše atomová bomba, jaderné zbraně, všechno. Někdy mám chuť se vším praštit a někam odjet, třeba na Kubu nebo do Mali. Samozřejmě že ne doopravdy, jen si tak sním. Tam by člověk snad mohl být ještě užitečný."

„Nemohl bys tam dělat svou práci."

„To by nebylo tak velké neštěstí."

Dala jsem na stůl salát, šunku, sýr, ovoce.

„Opravdu je to tak zlé? Vždyť to není poprvé, že nevíte, jak dál."

„Ne."

„No tak?"

„Nechceš to pochopit."

Často mi opakuje, že teď všechny nové nápady přicházejí od jeho spolupracovníků, že je příliš starý, aby něco vynalézal. Nevěřím tomu.

„Aha, už vím, co myslíš," řekla jsem. „Ale tomu já nevěřím."

„Jenže bys měla. Na poslední nápad jsem přišel před patnácti lety."

Patnáct let. Ani jedno z planých období, kterými prošel, netrvalo tak dlouho. Ale snad v tomto stadiu potřebuje přestávku, aby našel novou inspiraci. Myslím na Valéryho verše:

Každý atom ticha
Je nadějí na zralý plod.

Z toho pomalého kvasu vzniknou nečekané plody. Dobrodružství, jehož jsem se vášnivě účastnila, není u konce: pochyby, neúspěch, nespokojenost z přešlapování na místě, a pak záblesk světla, naděje, potvrzená hypotéza; po týdnech a měsících úzkostné trpělivosti opojení z výsledku. Nerozuměla jsem skoro ničemu z Andrého práce, ale moje zarytá důvěra posilovala jeho. Zůstala nedotčena. Proč ji už nemohu přenést na něj? Odmítám pomyšlení, že už nikdy neuvidím v jeho očích zářit horečnou radost z objevu.

Řekla jsem:

„Nikde není psáno, že nenabereš druhý dech."

„Ne. V mém věku myslí člověk v určitých návycích, které brzdí invenci. A rok od roku jsem hloupější."

„Řekneme si to za deset let. Uděláš možná svůj největší objev v sedmdesáti."

„To je ten tvůj optimismus: ujišťuji tě, že ne."

„To je ten tvůj pesimismus!"

Zasmáli jsme se. Jenže ono to není k smíchu. Andrého defétismus je nepodložený, v téhle věci není důsledný. Ano, Freud napsal ve svých dopisech, že v určitém věku člověk už nic neobjeví a že to je zarmucující. Ale tehdy byl mnohem starší než André. To na věci nic nemění: mě tohle mrzoutství skličuje, i když není opodstatněné. Jestliže se mu André poddává, znamená to, že je v krizi. Fakt je, že se nemůže smířit s tím, že překročil šedesátku. Překvapuje mě to. Mě baví ještě tisíc věcí; jeho ne. Kdysi se zajímal o všechno; teď je problém dostat ho do biografu, na výstavu, ke známým.

„Škoda že se ti už nechce jezdit na vý-

lety," řekla jsem. „Teď je tak krásně! Před chvílí mě napadlo, že bych si docela ráda zajela do Milly a do lesa ve Fontainebleau."

„Ty jsi obdivuhodná," obrátil se na mě s úsměvem. „Znáš celou Evropu a chtěla by sis znovu prohlížet okolí Paříže!"

„Proč ne? Kostel v Champeaux není ošklivější proto, že jsem byla na Akropoli."

„Budiž. Až skončíme v laboratoři — za čtyři, za pět dní — slibuji ti velký výlet autem."

Měli bychom čas na víc výletů, vždyť zůstáváme v Paříži až do začátku srpna. Ale bude se mu chtít? Zeptala jsem se:

„Zítra je neděle. Máš něco?"

„Bohužel ano. Víš přece, že večer je ta tisková konference o apartheidu. Přinesli mi kupu dokumentů, na které jsem se ještě nepodíval."

Španělští vlastenci, portugalští vězni, pronásledovaní Íránci, konžští, angolští, kamerunští vzbouřenci, venezuelští, peruánští, kolumbijští partyzáni — všem je vždy ochoten pomáhat, pokud je to v jeho silách. Schůze, prohlášení, manifestace, letáky, delegace, nic ho neodradí.

„Děláš toho moc."

„Proč moc? A co mám dělat?"

Co dělat, když svět ztratil barvy? Zbývá jen zabíjet čas. Já jsem taky prošla před deseti lety ošklivým obdobím. Znechutilo se mi vlastní tělo. Filip dospěl, po úspěchu knihy o Rousseauovi jsem se cítila prázdná. Bylo mi úzko ze stárnutí. Pak jsem se pustila do studie o Montesquieuovi, podařilo se mi přimět Filipa, aby dostudoval, aby začal psát disertaci. Svěřili mi přednášky na Sorbonně, které byly daleko zajímavější než učení na střední škole. Smířila jsem se se svým tělem. Zdálo se mi, že vstávám z mrtvých. A kdyby si dnes André tak ostře neuvědomoval svůj věk, snadno bych na ten svůj zapomněla.

Odešel a já jsem ještě dlouho zůstala na balkóně. Dívala jsem se, jak se na modrém pozadí nebe otáčí jeřáb miniové barvy. Sledovala jsem očima černého brouka, který rýsoval v blankytu širokou brázdu ledové pěny. Ustavičná mladost světa mi bere dech. Tolik věcí, které jsem milovala, zmizelo. Mnoho jiných mi bylo dáno. Včera večer jsem kráčela po bulváru Raspail: nebe bylo rudé; zdálo se mi, že šlapu po neznámé planetě, kde tráva je fialová a země modrá; stromy zakrývaly červenavý jas neónové reklamy. Když bylo Andersenovi šedesát let, žasl, že je možné přejet Švédsko za méně než čtyřiadvacet hodin, zatímco v jeho mládí to trvalo týden. Zažila jsem podobná ohromení: Moskvu vzdálenou od Paříže tři a půl hodiny!

Taxík mě dovezl do parku Montsouris, kde jsem měla schůzku s Martinou. Jak jsem vstupovala do zahrady, chytla mě za srdce vůně posečené trávy; vůně alpských luk, po nichž jsme chodívali s Andrém s batohem na zádech, tím dojímavější, že to byla vůně luk mého dětství. Odlesky, ozvěny, opakující se do nekonečna: objevila jsem půvab toho, že mám za sebou dlouhou minulost. Nemám čas, abych si ji vyprávěla, ale často ji znenadání zahlédnu průsvitnou kulisou přítomného okamžiku; dává jí svou barvu, své světlo, jako skály a písek se zrcadlí v moři. Kdysi jsem se opájela plány, sliby; teď jsou mé vzruchy a radosti obaleny sametem stínu bývších dní.

„Dobrý den."

Na terase kavárny-restaurace pila Martina citrónovou šťávu. Husté černé vlasy, modré oči, krátké oranžovo-žlutě pruhované šaty s nenápadnou příměsí fialové: krásná mladá žena. Čtyřicetiletá. Ve třiceti jsem se smála, když Andrého otec nazýval čtyřicátnice „krásnými mladými ženami". Nyní mě napadají stejná slova při pohledu na Martinu. Teď se mi skoro každý zdá mladý. Usmála se na mne:

„Přinesla jste mi svou knihu?"

„Samozřejmě."

Podívala se na věnování.

„Děkuji vám," řekla pohnutě. Dodala: „Moc se těším, až si ji přečtu. Ale teď na konci školního roku je tak málo času. Budu muset počkat na 14. červenec."

„Ráda bych znala váš názor."

Mám velkou důvěru v její úsudek: většinou se totiž vždycky shodujeme. Cítila bych se s ní úplně rovnocenná, kdyby vůči mně nechovala něco z té staré úcty žáka k profesorovi, i když už je sama profesorkou, je vdaná a má děti.

„Dneska je těžké přednášet literaturu. Bez vašich knih bych opravdu nevěděla, jak

na to." Zeptala se mě nesměle: „Jste spokojená s touhletou?"

Usmála jsem se na ni:

„Upřímně řečeno jsem."

V očích měla stále otázku, ale neodvažovala se ji vyslovit. Předešla jsem ji. Její odmlky mě povzbuzují k řeči daleko víc než mnohé ukvapené otázky:

„Víte, co jsem měla na mysli: vyjít z hodnocení poválečných kritických prací a navrtnout novou metodu, která by umožnila vniknout do autorova díla daleko důkladněji než dřív. Doufám, že se mi to podařilo."

Bylo to víc než naděje: přesvědčení. Hřálo mě u srdce. Den byl krásný, milovala jsem ty stromy, záhony, aleje, kde jsem se tolikrát procházela s kamarády, s přáteli. Někteří již zemřeli, s jinými mě život rozdělil. Na rozdíl od Andrého, který se už s nikým nestýká, jsem navázala přátelství se studentkami, s mladými kolegyněmi; mám je radši než ty ženy svého věku. Jejich zvídavost oživuje mou; strhují mě do své budoucnosti daleko za můj vlastní hrob.

Martina pohladila knihu dlaní.

„Podívám se do ní přece jen ještě dneska večer. Už ji někdo četl?"

„Jenom André. Ale literatura ho nevzrušuje."

Nic ho už nevzrušuje. A je stejný defétista vůči mně jako vůči sobě. Neříká mi to, ale v podstatě je přesvědčen, že nic z toho, co ještě udělám, nepřispěje k mé reputaci. Mě to nemate, protože vím, že se mýlí. Právě jsem dopsala svou nejlepší knihu a druhý díl ji ještě překoná.

„A váš syn?"

„Dala jsem mu korekturu. Jistě mi k tomu něco řekne: vrací se dneska večer."

Mluvily jsme o Filipovi, o jeho disertaci, o literatuře. Martina miluje jako já slova a lidi, kteří jich umějí používat. Ale nechává se příliš stravovat svým povoláním a domácím krbem. Dovezla mě domů ve svém malém Austinu.

„Vracíte se brzy do Paříže?"

„Asi ne. Z Nancy jedu rovnou na Yonnu odpočívat."

„Budete o prázdninách trochu pracovat?"

„Ráda bych. Ale mám pořád málo času. Chybí mi vaše energie."

Nejde o energii, říkala jsem si, když jsme se rozloučily: nemohla bych bez psaní žít. Proč? A proč jsem se tolik snažila, abych z Filipa udělala intelektuála, kdežto André by ho byl nechal jít po jiných cestách? V dětském věku, v dospívání mě knihy zachránily od zoufalství: to mě přivedlo k názoru, že kultura je nejvyšší hodnota. A tohle přesvědčení mě neopustilo dodnes.

V kuchyni měla Marie-Jana napilno s večeří. Chystala Filipova oblíbená jídla. Přesvědčila jsem se, že je všechno v pořádku, přečetla jsem noviny a tři čtvrtě hodiny jsem luštila obtížnou křížovku; někdy mě baví sklánět se nad mřížkou, kde je utajena přítomnost neviditelných slov. Aby se objevila, je třeba použít mozku jako vývojky; zdá se mi, že je vyvolávám z vrstvy papíru, kde jsou ukryta.

Když byl poslední čtvereček vyplněn, vybrala jsem si z šatníku své nejhezčí šaty z lehkého šedo-růžového hedvábí. V padesáti se mi mé šaty zdály vždycky buď příliš smutné, nebo příliš veselé; teď vím, co smím a co nesmím, oblékám se bez problémů. Ale taky bez zvláštního potěšení. Ten intimní, skoro něžný vztah, který jsem kdysi mívala k svým šatům, zmizel. Nicméně jsem s uspokojením přehlédla svou postavu. Filip mi jednou řekl: „Ale poslyš, ty nějak kulatíš." (Zřejmě si nevšiml, že jsem opět nabyla svou linii.) Začala jsem držet dietu, koupila jsem si váhu. Nikdy mě nenapadlo, že se budu jednou starat o svou váhu. A vida! Čím méně poznávám sama sebe ve svém těle, tím víc cítím povinnost se o ně starat. Je na mně závislé a já o ně pečuji s mrzutou oddaností jako o starého přítele, který upadl jaksi v nemilost a potřebuje mě.

André přinesl láhev Mummu. Dala jsem ji vychladit. Trochu jsme povídali, telefonoval matce. Volá jí často. Jeho matka má zdravý kořínek; pracuje ještě horlivě v komunistické straně; ale co naplat, je jí čtyřiaosmdesát a bydlí sama ve svém domku ve Villeneuve-lés-Avignon: André má o ni trochu strach. Smál se do telefonu, slyšela jsem, jak vykřikuje, protestuje pak zase mlčí: Manetta je řečná, jakmile k tomu má příležitost.

„Co ti to povídala?"

„Je čím dál tím víc přesvědčená, že dříve či později padesát miliónů Číňanů překročí sovětské hranice. Anebo že jen tak z plezíru svrhnou atomovou bombu, kde je napadne,

jen aby rozpoutali světovou válku. Obviňuje mě, že jim nadržuju: nebyl jsem s to ji přesvědčit, že ne."

„Daří se jí dobře? Nestýská se jí?"

„Moc ráda nás uvidí, ale stesk, to ona nezná."

Učitelka, tři děti. Penze pro ni byla požitkem, kterého se ještě nenabažila. Mluvili jsme o ní a o Číňanech, o nichž jsme — jako všichni — tak špatně informováni. André otevřel časopis. A já se dívám na hodinky, jejichž ručičky se nechtějí hýbat kupředu.

Náhle se objevil; jsem pokaždé překvapená, když na jeho tváři znovu nacházím v harmonickém splynutí tolik nepodobné rysy Andrého a mé matky. Stiskl mě velmi silně, říkal při tom veselá slova a já jsem vystavila tvář flanelové měkkosti jeho saka. Vymanila jsem se, abych objala Irenu; usmívala se na mne ledovým úsměvem, až jsem se podivila, že cítím pod svými rty jemnou a teplou tvář. Irena. Pořád na ni zapomínám; a ona tu pořád je. Plavovlasá, s šedomodrýma očima, měkkými ústy, špičatou bradou a něčím neurčitým a zároveň vzdorovitým na širokém čele. Rychle jsem ji zapudila. Byla jsem s Filipem sama jako v dobách, kdy jsem ho ráno probouzela pohlazením na čelo.

„Ani kapičku whisky?" zeptal se André.

„Ne, děkuji. Vezmu si džus."

Jak je rozumná! Oblečená s rozumnou elegancí, hladké vlasy, jedna kadeř jí zakrývá velké čelo, jednoduché nalíčení, prostý kostýmek. Často se mi stává, když listuju módním časopisem, že si řeknu: „Hleďme, Irena!" Taky se mi stává, že ji hned nepoznám, když ji potkám. „Je hezká," tvrdí André. Z některého pohledu ano: útlé uši a nos, perleťová něha pleti, zdůrazněná tmavou modří řas. Ale pak trochu pohne hlavou, obličej se vytratí a zbudou jen ústa a brada. Irena. Proč? Proč Filip vždycky vyhledával tyhle elegantní, chladné, snobské ženy? Snad proto, aby si dokázal, že je dokáže svést. Nepoutaly ho opravdu. Myslela jsem si, že zaváže-li se jednou . . . Myslela jsem si, že se nezaváže . . . a jednou večer mi řekl: „Musím ti oznámit velkou novinu." Vypadal při tom trochu jako rozjařené dítě, které si o nějaké slavnosti příliš hrálo, příliš se smálo, příliš křičelo. Úder gongu v prsou, v tvářích krev, napjala jsem všechny síly, abych potlačila chvění rtů. Bylo to jednoho zimního večera, záclony byly zatažené, světlo lamp si hrálo s duhou polštářů. Najednou přede mnou zela propast nepřítomnosti. „Bude se ti líbit, je to žena, která pracuje." Je zaměstnaná občas jako skriptka. Znám tyhle mladé ženy, které se ve všem vyznají. Mají jakés takés zaměstnání, předstírají zájem o kulturu, pěstují sport, dobře se oblékají, udržují bezvadně svůj byt, vychovávají dokonale děti, vedou mondénní život, zkrátka jsou úspěšné každým coulem. Ale ve skutečnosti se nezajímají o nic. Jde mi z nich mráz po zádech.

Odjeli na Sardinii počátkem června, hned jak skončily přednášky na fakultě. Když jsme večeřeli u stolu, kde jsem tak často dávala jíst Filipovi (no tak, dojez tu polévku, vezmi si ještě kousek hovězího, sněz něco, než půjdeš na přednášku), hovořili jsme o jejich cestě, která byla krásným svatebním darem od Ireniných rodičů. Mají na to. Mluvila málo jako inteligentní žena, která umí vyčkat okamžiku vhodného pro vtipnou, trochu překvapující poznámku; občas utrousila větičku, která překvapovala — alespoň podle mého názoru — svou hloupostí nebo banálností.

Vrátili jsme se do knihovny. Filip mrkl na můj stůl.

„A co tvá práce?"

„Jde to. Tys neměl čas přečíst korektury?"

„Představ si, že ne. Hrozně mě to mrzí."

„Přečteš si knihu. Mám pro tebe jeden výtisk."

Jeho nezájem mě trochu rozladil, ale nedala jsem to na sobě znát. Řekla jsem:

„A co ty? Pustíš se teď vážně do disertačky?"

Neodpověděl. Vyměnili si s Irenou zvláštní pohled.

„Co je? Snad nejedete zase pryč?"

„Ne." Opět ticho a pak řekl jaksi nerad: „Víš, ty se budeš zlobit, budete mi to vyčítat, ale během tohohle měsíce jsem se k něčemu rozhodl. Dělat zároveň asistenta a psát disertaci, to jde těžko dohromady. Ale bez disertace mi universita nemůže poskytnout budoucnost. Nechám ji plavat."

„Cože?"

„Odejdu z university. Jsem ještě dost mladý, abych mohl začít jinde."

„Ale to není možné. Přece toho nenecháš, když jsi došel tak daleko," řekla jsem rozhořčeně.

„Rozuměj mi. Kdysi byla vysokoškolská dráha zlatý důl. Ale teď je čím dál jasnější, že už není možné pracovat pro sebe a zároveň se starat o studenty: je jich už moc."

„To je pravda," řekl André. „Třicet studentů, to je třicetkrát jeden student. Padesát, to už je dav. Ale určitě se najde řešení, které by ti umožnilo mít víc času pro sebe, abys mohl tu práci dokončit."

„Ne," řekla břitce Irena. „Učení, výzkum, to se opravdu špatně platí. Jeden můj bratranec je chemik. Ve státním výzkumu vydělával osm set franků za měsíc. Nastoupil do továrny na barviva a má tři tisíce."

„Není to jen otázka peněz," řekl Filip.

„Samozřejmě. Jde také o to být tam, kde se něco děje."

Odměřenými větičkami nám dala najevo, co si o nás myslí. Ó, udělala to taktně: s tím taktem, který člověk zdálky prokoukne. (Nechci vás ranit, nezlobte se na mne, to by nebylo spravedlivé, ale přece jen jsou věci, které vám člověk musí říct, a kdybych se nezdržela, řekla bych toho mnohem víc.) André je samozřejmě velký vědec a já jsem taky na ženu dokázala dost. Ale žijeme odloučeni od světa, v laboratořích a knihovnách. Mladá inteligence chce mít bezprostřední vliv na společnost. Se svým dynamismem se Filip nehodí pro náš způsob života. Jsou jiná povolání, kde by se uplatnil daleko líp.

„Prostě disertace je zabitá věc," uzavřela. Proč někdy pronáší takové nehoráznosti?

Tak hloupá Irena přece není. Existuje, je třeba s ní počítat; zmařila vítězství, které jsem vybojovala s Filipem, proti němu, pro něj. Dlouhý boj, a pro mne někdy tak těžký. „Nikdy to nedopíšu, bolí mě hlava, napiš mi omluvenku." — „Ne." Něžný jinošský obličej ztvrdl, zestárnul, zelené oči mě vraždily: „Jsi zlá." André se do toho vkládal: „Pro jednou . . ." — „Ne." Jak jsem byla zoufalá tehdy o velikonočních svátcích v Holandsku, když jsme nechali Filipa v Paříži. „Nechci, abys odbyl diplomku." Křičel nenávistně: „Neberte mě s sebou, je mi to fuk, nenapíšu ani řádku." A pak jeho úspěchy, naše shoda. Naše shoda, kterou Irena právě odbourává. Bere mi ho podruhé. Nechtěla jsem před ní vybuchnout, ovládla jsem se.

„Tak co máš v úmyslu dělat?"

Irena chtěla odpovědět. Filip ji přerušil.

„Irenin otec má pro mne několik možností."

„Jakých? Podnikatelských?"

„Není to ještě jisté."

„S ním jsi o tom mluvil, než jste odjeli. Proč jsi neřekl nic nám?"

„Chtěl jsem si to rozmyslet."

To mě dohřálo. Nemohla jsem pochopit, že se se mnou neporadil, jakmile mu myšlenka na odchod z university vzklíčila v hlavě.

„Samozřejmě se na mne zlobíte," řekl Filip nakvašeně.

V zeleni jeho očí blýskla barva bouřky, kterou dobře znám.

„Ne," řekl André. „Člověk má dělat to, na co má chuť."

„A ty se na mě zlobíš?"

„Vydělávat peníze se mi nezdá příliš povznášejícím cílem. Jsem překvapená."

„Řekl jsem ti, že nejde jen o peníze."

„Tak o co vlastně? Mluv jasně."

„Nemohu. Musím ještě navštívit tchána. Ale jeho nabídku přijmu, jen když mi bude vyhovovat."

Ještě chvíli jsme diskutovali; snažila jsem se být co nejklidnější, přesvědčit ho o hodnotě jeho disertační práce, připomínala jsem mu jeho staré plány na různé eseje, studie. Odpovídal zdvořile, ale má slova se ho nedotýkala. Ne, už mi nepatřil, vůbec mi už nepatřil. I jeho fyzický vzhled se změnil: jiný účes, módnější šaty, styl 16. okresu. Já jsem utvářela jeho život. Teď mu přihlížím zvenku jako nezúčastněný svědek. To je osud vlastní všem matkám. Ale utěšil se kdo poznáním, že jeho osud je obecným osudem?

André s nimi čekal u výtahu a já jsem klesla na gauč. Znovu ta prázdnota . . . Blaho toho dne, ta plnost uprostřed nepřítomnosti, to byla jen jistota mít zase Filipa na několik hodin tady. Čekala jsem na něj tak, jako kdyby přicházel, aby už neodešel. Vždycky bude odcházet. A náš rozchod je mnohem definitivnější, než jsem si myslela. Už se nebudu podílet na jeho práci, nebudeme mít stejné zájmy. Copak pro něj opravdu peníze tolik

znamenají? Nebo jen ustupuje Ireně? Miluje ji tolik? Člověk by musel znát jejich noci. Bezpochyby umí uspokojit i jeho tělo i jeho pýchu: představuji si, jak se dovede rozpoutat pod společenským dekorem. Mám tendenci podceňovat význam pouta, které vytváří mezi mužem a ženou fyzické štěstí. Sexualita pro mne už neexistuje. Nazývala jsem tuto lhostejnost moudrostí. Náhle jsem ji pochopila jinak: jako invaliditu, jako ztrátu jednoho smyslu; jsem slepá k potřebám, k bolestem, k radostem těch, kteří jej mají. Zdá se mi, že o Filipovi už nic nevím. Jedna věc je jistá: jak mi bude chybět! Snad právě díky jemu jsem se jakž takž smířila se svým věkem. Vtahoval mě do svého mládí. Bral mě na automobilové závody v Mansu, na výstavy op-artu, jednou večer dokonce na happening. Jeho živá, činorodá přítomnost naplňovala dům. Zvyknu si na to ticho, na spořádaný tok dní, který už neporuší žádná nečekaná událost?

Zeptala jsem se Andrého:

„Proč jsi mi nepomohl přemluvit Filipa? Hned jsi ustoupil. Ve dvou bychom ho byli možná přesvědčili."

„Člověk musí nechat lidem svobodu. Neměl nikdy velkou chuť stát se profesorem."

„Ale disertace ho bavila."

„Do jisté míry. Jen do jisté míry. Já ho chápu."

„Ty chápeš každého."

Kdysi byl André stejně nesmiřitelný vůči druhým jako vůči sobě. Nepolevil sice ve svém politickém přesvědčení, ale v soukromém životě už je teď přísný jen sám k sobě; názory jiných omlouvá, vysvětluje, akceptuje. Někdy mě to až pobuřuje. Vrátila jsem se k našemu tématu:

„Domníváš se, že vydělat hodně peněz je dostatečný životní cíl?"

„Nevím moc dobře, jaké byly naše životní cíle a zda byly dostatečné."

Věřil tomu, co říká, nebo mě chtěl jen tak z legrace provokovat? Dělává to, když se mu zdá, že příliš lpím na svých názorech a zásadách. Obyčejně ho ochotně nechávám, aby si mě dobíral, dokonce mu nahrávám. Ale tentokrát jsem neměla na vtipkování náladu. Zvýšila jsem hlas:

„Proč jsme žili tak, jak jsme žili, když myslíš, že je docela dobře možné žít jinak?"

„Protože *my* jsme nemohli žít jinak."

„My jsme nemohli, protože jsme věřili ve správnost našeho způsobu života."

„Ne. Pro mne bylo poznávání, objevování určitou vášní, mánií, ba dokonce jistým druhem neurózy; nebylo nijak morálně podložené. Nikdy jsem si nemyslel, že by mě měli všichni napodobovat."

Já si v duchu myslím, že by nás měli všichni napodobovat, ale o tom jsem nechtěla diskutovat. Řekla jsem:

„Nejde o všechny, ale o Filipa. Stane se z něho podnikatel. K tomu jsem ho nevychovávala."

André uvažoval:

„Pro mladého člověka je vlastně mrzuté mít úspěšné rodiče. Nevěří, že se jim vyrovná, když půjde v jejich šlépějích. Raději vsadí na jinou kartu."

„Filip měl velmi dobrý start."

„Pomáhala jsi mu. Pracoval v tvém stínu. Upřímně řečeno, bez tebe by nebyl došel daleko a je dost prozíravý, aby si to uvědomoval."

Byl mezi námi vždycky tenhle nevyslovený rozpor, pokud šlo o Filipa. Andrého možná mrzelo, že si Filip vybral literaturu, a ne přírodní vědy; nebo tu hrála roli klasická opozice mezi otcem a synem. Pokládal Filipa vždycky za průměrného, a tím ho vlastně vedl k průměrnosti.

„Já vím," řekla jsem. „Tys mu nikdy nedůvěřoval. A jestli o sobě pochybuje, tak proto, že se vidí tvýma očima."

„To je možné," řekl André smířlivě.

„V každém případě je hlavním viníkem Irena. To ona ho ponouká. Chce, aby její muž hodně vydělával. A je strašně ráda, že ho může ode mne odloučit."

„Ale jdi, nehrej si na tchyni. Irena není o nic horší než kterákoli jiná."

„Jaká jiná? Říká pitomosti."

„To se jí stává. Ale někdy je škodolibá. A to spíš svědčí o citové nevyrovnanosti než o nedostatku inteligence. Kromě toho, kdyby jí šlo především o peníze, nevzala by si Filipa, který je nemá."

„Cítila, že by je mohl mít."

„V každém případě mu dala přednost před nějakým hloupým snobíkem."

„No prosím, když se ti líbí."

„Záleží-li ti na někom, musíš projevit důvěru k lidem, které má rád."

„To je pravda," řekla jsem. „Ale Irena mi jde na nervy."

„Musíš vzít v úvahu, z jakého prostředí vyšla."

„Bohužel z něho vůbec nevyšla."

Vlivná a důležitá velkoburžoazie, samé prachy, mi je ještě odpornější než frivolní světácké prostředí, proti němuž se bouřilo moje mládí.

Chvíli jsme mlčeli. Za oknem přeskakovala neónová reklama z červené na zelenou. Oči velké stěny svítily. Krásná noc. Byla bych s Filipem sešla dolů vypít poslední skleničku na terase nějaké kavárny . . . Nemělo cenu navrhovat procházku Andrému, šlo na něj zřejmě spaní. Řekla jsem:

„Není mi jasné, proč si ji Filip bral."

„Víš, zvnějšku člověk tyhle věci nikdy nepochopí."

Jeho odpověď zněla lhostejně. Jeho obličej ochabl, ohmatával prstem tvář v místě, kde je dáseň. Byl to tik, který si navykl v poslední době.

„Bolí tě zuby?"

„Ne."

„Tak proč si ťukáš do dásně?"

„Abych si ověřil, že mě nic nebolí."

Vloni si každých deset minut zkoušel tep. Pravda, měl tehdy trochu zvýšený tlak, ale po léčení se mu ustálil na 17, což je v našem věku výborné. Měl pořád prst vmáčknutý do tváře, tupý výraz v očích, hrál si na starce; nakonec mě přesvědčí, že jím skutečně je. Na okamžik jsem si s hrůzou pomyslela: „Filip odešel a já skončím svůj život se starcem!" Chtělo se mi vykřiknout: „Počkej! Já nechci!" Usmál se na mne, jako kdyby mě slyšel, zas už to byl on a šli jsme spát.

Ještě spí; probudím ho, budeme pít velmi tmavý, velmi silný čínský čaj. Ale dnešní ráno se nepodobá včerejšímu. Musím znovu přivykat myšlence, že jsem ztratila Filipa. Měla bych to dávno vědět. Opustil mě ve chvíli, kdy mi oznámil svou svatbu; kdy se narodil: mohla mě nahradit kojná. Co jsem si představovala? Protože byl náročný, pokládala jsem se za nenahraditelnou. Protože je snadno ovladatelný, domnívala jsem se, že jsem ho stvořila k svému obrazu. Když jsem ho letos vídala s Irenou nebo s jejími rodiči, připadal mi úplně jiný, než jaký je se mnou, ale zdálo se mi, že si na to hraje: že pravdu o něm znám jen já. A on se rozhodl odloučit se ode mne, zrušit naše tajné dohody, odmítnout život, který jsem mu vybudovala za cenu tolikerého úsilí! Stane se z něho cizinec.

Počkat! Třeba se trápím pro nic za nic? Já, kterou André často obviňuje ze slepého optimismu, si přece nemyslím, že mimo zdi university není spásy nebo že napsat disertaci je kategorický imperativ! Filip přece řekl, že by přijal jen práci, která by mu vyhovovala . . . Ale nemám žádnou důvěru k postavení, které mu může zprostředkovat Irenin otec. Nedůvěřuji Filipovi. Stávalo se často, že mi neříkal celou pravdu nebo že mi lhal; znám jeho chyby, vyrovnala jsem se s nimi, dokonce mě dojímají, jako by mě dojímala tělesná vada. Tentokrát mě však rozhořčilo, že se mi nesvěřil se svými plány. Rozhořčilo a naplnilo úzkostí. Až dosud mě vždycky dokázal utěšit, když mi způsobil bolest: nejsem si jistá, že se mu to tentokrát podaří.

Proč André nejde? Pracovala jsem bez přestávky čtyři hodiny, měla jsem těžkou hlavu; natáhla jsem se na gauč. Po tři dny o sobě Filip nedal vědět. Nemá to ve zvyku. Jeho mlčení mě překvapovalo: obvykle, když se obává, že mi ublížil, neustále mi volá a snaží se být laskavý. Nerozuměla jsem tomu, srdce mě tížilo, na všem ležel smutek; barvil svět na černo a svět mu ochotně dodával potravu. André. Je stále mrzutější. Jediný přítel, s nímž je ještě ochoten se sejít, je Vatrin. A přece se rozzlobil, když jsem ho pozvala na oběd: „Nudí mě." Každý ho nudí. A já? Kdysi mi řekl — už je to moc dlouho: „Nebudu nikdy moci být nešťastný, protože mám tebe." A přece nevypadá šťastně. Už mě nemá rád jako dřív. Co to pro něho dnes znamená, mít rád? Lpí na mně jako na starém zvyku, ale už mu nepřináším žádnou radost. Zlobím se proto na něj, i když možná nespravedlivě. Nebrání se své lhostejnosti, zabydluje se v ní.

V zámku zarachotil klíč. Objal mě, ale vypadal ustaraně.

„Jdu pozdě."

„Trochu."

„Byl za mnou Filip. Šli jsme spolu na skleničku."

„Proč jsi ho nepřivedl sem?"

„Chtěl mluvit jen se mnou. Abych já ti řekl, co chtěl sdělit nám oběma."

„A co to je?"

(Odjíždí do ciziny, velmi daleko, na mnoho let?)

„Nebudeš z toho mít radost. Onehdy večer neměl odvahu nám to říct, ale je to hotová věc. Jeho tchán má pro něj kariéru. Našel mu místo na ministerstvu kultury. V jeho věku je to prý báječná příležitost. Ale chápeš, co to předpokládá."

„To není možné. Filip!"

Není to možné. Má přece stejné názory jako my. Nebál se riskovat za alžírské války — za té války, která nás tak zpustošila a dnes se už zdá téměř neskutečná; utržil pár ran obuškem při protigaullistických demonstracích; volil stejně jako my při posledních volbách . . .

„Řekl, že prodělal jistý vývoj. Pochopil prý, že francouzská levice to se svým negativismem nikam nepřivedla, že je vyřízená, že on nechce stát mimo, ale mít vliv, jednat, budovat."

„Jako bych slyšela Irenu."

„Ale jsou to Filipova slova," řekl André tvrdě.

Najednou mi to došlo. Dostala jsem vztek.

„Tak je to tedy? Kariérista je to? Pro kariéru obrací na čtveráku? Doufám, žes mu vynadal."

„Řekl jsem mu, že s ním nesouhlasím."

„Nepokusil ses ho přimět, aby si to rozmyslel?"

„Ovšemže ano. Diskutoval jsem s ním."

„Diskutoval! Měls ho postrašit, říct mu, že se s ním rozejdeme. Byl jsi moc měkký, já tě znám."

Najednou se to na mne valilo, lavina podezření, trapných pocitů, které jsem dosud potlačovala. Proč chodil se samými nafintěnými, zazobanými ženskými? Proč Irena a celá ta honosná svatba v kostele? Proč se mohl přerazit, jak se vemlouval do přízně Ireniných rodičů? Plaval v tom prostředí jako ryba ve vodě. Tehdy jsem si nechtěla klást otázky, a když se André pokusil o kritiku, hájila jsem Filipa. Teď se má tvrdošíjná důvěra změnila v zášť. Filip rázem změnil tvář. Kariérista, intrikán.

„Já si s ním promluvím."

Šla jsem k telefonu. André mě zadržel:

„Nejdřív se uklidni. Scénou nic nevyřešíš."

„Uleví se mi."

„Prosím tě o to."

„Nech mě."

Vytočila jsem Filipovo číslo.

„Tvůj otec mi právě sdělil, že budeš pracovat v sekretariátu ministerstva kultury. Gratuluji."

„Prosím tě," řekl, „nenasazuj tenhle tón."

„A jaký tón bych měla nasadit? Mám se snad radovat, že nemáš ani odvahu mluvit se mnou tváří v tvář, jak se za sebe stydíš?"

„Vůbec se nestydím. Člověk má právo revidovat své názory."

„Revidovat! Před půl rokem jsi radikálně odsuzoval kulturní politiku režimu."

„Právě proto! Pokusím se ji změnit."

„Ale jdi! Na to ty nestačíš, a dobře to víš. Budeš hezky poslouchat a vysloužíš si pěknou kariéru. Žene tě ctižádost a nic jiného . . ."

Nevím už, co všechno jsem mu řekla. Křičel: „Mlč, mlč!" Mluvila jsem dál, skákal mi do řeči, v jeho hlase zazněla nenávist. Nakonec mi řekl vztekle:

„Člověk není ničema jen proto, že nesdílí vaši senilní paličatost."

„Tak dost. Nechci tě už nikdy vidět!"

Položila jsem sluchátko a sedla si celá zpocená; třásla jsem se, nohy se pode mnou podlamovaly. Nebylo to poprvé, co jsme se takhle k smrti znesvářili, ale tentokrát to je vážné: už ho neuvidím. Jeho otočení na obrtlíku mě znechucovalo a jeho slova mě zranila, protože mě chtěla zranit.

„Urazil nás. Mluvil o naší senilní paličatosti. Nechci ho už nikdy vidět. A ty se s ním taky už nestýkej."

„Tys byla taky krutá. Neměla ses nechat unést city."

„A proč ne? On taky nebral žádný ohled na naše city. Kariéra je mu přednější než my, je ochoten za ni zaplatit rozchodem s námi . . ."

„Nepomýšlel na rozchod. Ostatně k němu nedojde, jsem proti tomu."

„Pokud jde o mne, už se stalo: mezi mnou a Filipem je konec."

Zmlkla jsem; nepřestávala jsem se chvět zlostí.

„Už delší dobu nebylo s Filipem něco v pořádku," řekl André. „Nechtěla sis to připustit, ale já jsem si to dobře uvědomoval. Jenže jsem si nemyslel, že to s ním skončí takhle."

„Je to ničemný malý ctižádostivec."

„Ano," řekl André zaraženě. „Ale proč?"

„Jak to, proč?"

„Vždyť jsme o tom mluvili tuhle večer: máme na tom určitě svůj podíl." Zaváhal: „To ty jsi mu naočkovala ctižádost. Sám od sebe byl spíš netečný. A já jsem v něm pravděpodobně vypěstoval určitý rozpor."

„Za všechno může Irena," vybuchla jsem. „Kdyby si ji nebyl bral, kdyby se nebyl dostal do tohoto prostředí, nikdy by se byl nespikl proti nám."

„Ale on si ji vzal částečně i proto, že mu to prostředí imponovalo. Už dávno pro něj existují jiné hodnoty než pro nás. Vysvětluji si to tak..."

„Doufám, že ho nechceš hájit."

„Snažím se ujasnit si to."

„Žádné vysvětlování mě nepřesvědčí. Já se s ním už neuvidím. A nechci, aby ses s ním scházel ani ty."

„Nebuď na omylu. Nesouhlasím s ním. Hluboce s ním nesouhlasím. Ale sejdu se s ním. A ty taky."

„Ne. A jestli mě po tom, co mi řekl do telefonu, zradíš, budu se na tebe zlobit tak, jak jsem se na tebe ještě nikdy nezlobila. Už mi o něm nemluv."

Ale nemohli jsme mluvit o ničem jiném. Večeřeli jsme skoro mlčky, ve spěchu, a pak si každý z nás vzal knihu. Byla jsem rozzlobená na Irenu, na Andrého, na celý svět. „Určitě na tom máme podíl." Jak zbytečné je hledat důvody, omluvy! „Vaše senilní paličatost." Vyštěkl na mne ta slova. A já si byla tak jistá jeho láskou k nám, ke mně. Ve skutečnosti mě nebral vážně, nebyla jsem pro něj nic, jen veteš do starého železa; nezbývá mi, než ho tam odložit taky. Celou noc jsem se zalykala pomstychtivostí. Po Andréově odchodu jsem šla do Filipova pokoje. Roztrhala a zahodila jsem staré noviny a papíry; naplnila jsem kufr jeho knihami; do jiného jsem nacpala svetr, pyžamo, všechno, co zůstalo ve skříních. Před prázdnými policemi mi vstoupily slzy do očí. Dolehlo na mne tolik tklivých, dojemných, milých vzpomínek. Zakroutím jim krkem. Odvrhl mne, zradil, potupil, urazil. Nikdy mu to neodpustím.

Uplynuly dva dny, aniž jsme mluvili o Filipovi. Třetí den ráno, když jsme prohlíželi poštu, jsem řekla Andrému:

„Dopis od Filipa."

„Předpokládám, že se omlouvá."

„Zbytečně se namáhá. Nebudu ho číst."

„Aspoň se do něho podívej. Víš, jak je Filipovi zatěžko udělat první krok. Dej mu příležitost."

„Ani nápad."

Složila jsem dopis do obálky a na ni napsala Filipovu adresu.

„Prosím tě, hoď to do schránky."

Vždycky jsem příliš snadno podlehla jeho krásným úsměvům, jeho hezkým slovům. Tentokrát neustoupím.

Dva dny nato brzy odpoledne zazvonila Irena.

„Chtěla bych s vámi na pět minut mluvit."

Jednoduché šatečky, nahé paže, rozpuštěné vlasy: vypadala jako svěží a plachá dívenka. Dosud jsem ji nikdy neviděla v této roli. Pustila jsem ji dovnitř. Samozřejmě se přišla přimlouvat za Filipa. Vrácený dopis ho zkrušil. Omlouvá se za to, co řekl do telefonu, bere všechno zpátky, vždyť znám jeho povahu, snadno ho popadne zlost a pak se neovládne a říká, co ho napadne. Chce se mnou za každou cenu mluvit.

„Proč nepřišel sám?"

„Bál se, že před ním zabouchnete dveře."

„To bych byla skutečně udělala. Nechci ho už vidět. To je mé poslední slovo."

Nedala se odbýt. Filip prý nesnese pomyšlení, že se na něho tak hněvám, nenapadlo ho, že bych si to brala tak k srdci.

„To znamená, že je hlupák. Ať jde k čertu!"

„Ale vy nechcete pochopit, oč jde; tatínkovi se podařilo něco úplně mimořádného; dostat takové místo v jeho věku je skutečně výjimečná příležitost. Nemůžete žádat, aby vám obětoval svou budoucnost."

„On měl svou vlastní budoucnost, která odpovídala jeho smýšlení."

„Promiňte: vašemu smýšlení. On je už překonal."

„Překonal, překonal... to je stará písnička: přizpůsobí své názory svým zájmům. Topí

se v neupřímnosti, jde mu jen o kariéru. Popírá sám sebe a ví to, je to trapné," řekla jsem prudce.

Irena se na mne upřeně zadívala:

„Váš život byl asi odjakživa dokonalý, což vás opravňuje k tomu, abyste každého z výšky kritizovala."

Ztuhla jsem:

„Snažila jsem se být čestná. Chtěla jsem, aby i Filip byl takový. Lituji, že jste ho od toho odvrátila."

Dala se do smíchu:

„To vypadá, jako kdyby byl Filip přinejmenším zloděj nebo penězokaz."

„Vzhledem k jeho názorům nepovažuji jeho volbu za čestnou."

Irena se zvedla:

„Stejně nechápu vaši přísnost," řekla pomalu. „Jeho otec, který je politicky angažovanější než vy, se s Filipem nerozešel. A vy . . ."

Přerušila jsem ji:

„Nerozešel . . . Chcete říci, že se zase sešli?"

„To nevím," řekla rychle. „Vím jen, že když mu Filip sdělil své rozhodnutí, nemluvil o tom, že by se s ním rozcházel."

„To bylo před tím telefonickým rozhovorem. Ale od té doby?"

„To nevím."

„Vy nevíte, s kým se Filip schází nebo neschází?"

Řekla vzdorovitě:

„Ne."

„No prosím. Na tom nezáleží," řekla jsem.

Vyprovodila jsem ji ke dveřím. Hlavou mi probíhala poslední slova našeho rozhovoru. Prořekla se z proradnosti nebo z nešikovnosti? V každém případě můj názor byl hotov. Skoro hotov. Ne dost, aby mě mohla spasit zlost. Dost, aby mě dusila úzkost.

Jakmile přišel André, zaútočila jsem:

„Proč jsi mi neřekl, že ses zase sešel s Filipem?"

„Kdo ti to povídal?"

„Irena. Přišla se mě zeptat proč já se s ním nemůžu sejít, když ty ano."

„Upozornil jsem tě přece, že se s ním sejdu."

„A já jsem tě upozornila, že ti to do smrti nezapomenu. To ty jsi ho navedl, aby mi napsal."

„Ale ne."

„Ale ano. Vykašlal ses na mě. ‚Víš, jak těžko dělá první krok.' " A udělal jsi ho za něj. Tajně!"

„Vůči tobě udělal prvý krok on."

„Ale tys ho přiměl. Spikli jste se za mými zády. Jednali jste se mnou jako s dítětem, jako s nemocnou. Neměls na to právo."

Najednou byly v mé hlavě rudé mlhy, rudý dým před mýma očima, něco rudého mi řvalo v hrdle. Svůj vztek na Filipa znám, v tom se poznávám. Ale když se rozzlobím na Andrého — zřídkakdy, velmi zřídka — je to tornádo, které mě odnese na tisíce kilometrů od něho a ode mne samotné, do samoty, která zároveň žhne a mrazí.

„Nikdy jsi mi nelhal! To je poprvé."

„Dejme tomu, že jsem nejednal správně."

„Nejednal jsi správně, když ses znova sešel s Filipem, když ses spikl s ním a Irenou proti mně, když jsi mě oklamal, když jsi mi lhal. To je trochu moc."

„Poslyš . . . Nechtěla bys mě vyslechnout v klidu?"

„Ne. Nechci s tebou už mluvit, nechci tě vidět, musím být sama, půjdu ven."

„Jdi na vzduch a snaž se uklidnit," řekl suše.

Vyšla jsem do ulic, chodila jsem, jak jsem to dělala často, když jsem potřebovala utišit strach, zlost, nebo zahnat představy. Jenže není mi už dvacet, ba ani padesát, brzy se mě zmocnila únava. Vešla jsem do restaurace, vypila sklenici vína, oči zraňované ostrým světlem neónu. S Filipem je konec. Je ženat, přešel na druhou stranu. Mám už jen Andrého — kterého právě nemám. Myslela jsem si, že jsme jeden před druhým průhlední, jednotní, spojení jako siamská dvojčata. A on tu solidaritu porušil, zalhal mi. Teď tady sedím sama. Každou vteřinou, vyvolávajíc si jeho tvář, jeho hlas, rozdmýchávala jsem zášť, která mě stravovala. Jako při nemoci, kdy každý vdech trhá plíce, a přece je člověk nucen dýchat a působit si tak své vlastní utrpení.

Vstala jsem a znovu chodila. Co dál? ptala jsem se tupě sama sebe. Rozvádět se přece nebudeme. Budeme žít osamoceně jeden vedle druhého. Musím pohřbít křivdy a výčitky, které zapomenout nechci. Pobuřovala mě představa, že má zlost jednou vychladne.

Když jsem se vrátila, našla jsem na stole lístek: „Šel jsem do biografu." Otevřela jsem dveře do našeho pokoje. Na posteli bylo Andrého pyžamo, na zemi mokasíny, které nosí místo pantoflí, na nočním stolku dýmka, balíček tabáku a léky proti vysokému tlaku. Na okamžik existoval přímo palčivě, jako kdyby ho ode mne byla vzdálila nemoc nebo vyhnanství a já ho znovu nalezla v těch opuštěných věcech. Do očí mi vstoupily slzy. Spolkla jsem prášek na spaní a šla si lehnout.

Když jsem se ráno vzbudila, spal stočený s rukou opřenou o zeď. Odvrátila jsem oči. Nic mě k němu nepřitahovalo. Mé srdce bylo ledové a ponuré jako opuštěná kaple, kde nehoří už ani nejmenší plamínek. Pantofle, dýmka mě už nedojímaly; už nepřipomínaly drahého nepřítomného; patřily prostě cizinci, který se mnou bydlí pod jednou střechou. Krutý rozpor zloby, která se rodí z lásky a lásku zabíjí.

Nemluvila jsem na něj; když pil čaj v knihovně, byla jsem ve svém pokoji. Než odešel, zavolal na mne a zeptal se:

„Nechceš, abychom si to vysvětlili?"

„Ne."

Nebylo co vysvětlovat. O mou zlobu, o bolest, o krunýř mého ztuhlého srdce by se odrazila jakákoli slova.

Po celý den jsem myslela na Andrého; občas jako by něco v mé hlavě zakolísalo. Jako když člověk dostane ránu do lebky, zatemní se mu zrak a najednou vidí dva obrazy, které se nekryjí a jež není schopen ztotožnit. Mé dvě představy o Andrém — jedna z minulosti, jedna z přítomnosti — si odporovaly. Někde byla chyba. Přítomnost lhala: nebyl to on, nebyla jsem to já, celá historie se odehrávala někde jinde. Anebo byla klamná minulost — spletla jsem se v Andrém. Když jsem zase viděla jasně, říkala jsem si: ne, v tom to není. Pravda je jinde. André se změnil, zestárnul. Nepřikládá už věcem takový význam. Kdysi by ho bylo Filipovo jednání pobouřilo: dnes ho jen odsuzuje. Nebyl by manévroval za mými zády, nebyl by mi lhal. Jeho citlivost, jeho mravní normy se otupily. Bude dál sestupovat po tomhle svahu? Čím dál tím lhostejnější? . . . Nechci. Tato citová setrvačnost bývá nazývána shovívavostí, moudrostí. Ve skutečnosti je to smrt, která se v nás zabydluje. Ještě ne, teď ještě ne!

Toho dne vyšla první kritika mé knihy. Lantier mi vytýkal omílání starých pravd. Je to hlupák, který mě nesnáší; nemělo mě to vyvést z míry. Ale protože jsem měla popudlivou náladu, popudilo mě to. Byla bych o tom ráda mluvila s Andrém, ale to bych se s ním musela smířit; a to jsem nechtěla.

„Zavřel jsem laboratoř," řekl mi večer s dobráckým úsměvem. „Můžeme odjet do Villeneuve a do Itálie, jakmile si to budeš přát."

„Rozhodli jsme se přece, že tenhle měsíc strávíme v Paříži," odpověděla jsem suše.

„Myslel jsem, že jsi třeba změnila názor."

„Ne, nezměnila."

Andrého tvář se zase zavřela:

„Budeš na mě ještě dlouho takhle milá?"

„Obávám se, že ano."

„Musím ti říct, že nejsi v právu. Je to neúměrné tomu, co se stalo."

„Každý má svá měřítka."

„Tvá jsou chybná. Jsi pořád stejná. Z optimismu či voluntarismu si zastíráš pravdu, a když tě konečně uhodí do očí, zhroutíš se nebo vybuchneš. Přecenila jsi Filipa, to tě přivádí do nepříčetnosti a automaticky to přenášíš i na mě."

„Ty jsi ho zas soustavně podceňoval."

„To ne. Jenom jsem si nedělal příliš iluzí o jeho schopnostech ani o jeho povaze. A když se to tak vezme, dělal jsem si jich ještě moc."

„Dítě se nekonstatuje jako výsledek laboratorního pokusu. Stane se tím, co z něho udělají rodiče. Ty jsi sázel na jeho prohru. Tím jsi mu nepomohl."

„Ty zas sázíš vždycky na výhru. Prosím, je to tvoje věc. Ale pod tou podmínkou, že člověk umí přijmout i prohru. Jenže to ty neumíš. Hledáš úniky, dostáváš záchvaty zuřivosti, svádíš to na Pavla a Šavla, jakákoli záminka je ti dobrá, abys nemusela uznat svou chybu."

„Důvěřovat někomu není chyba!"

„Ach bože, až ty jednou uznáš, že ses mýlila!"

Já vím. V mládí mi tak často tvrdili, že se mýlím, dalo mi tolik práce dokazovat svou pravdu, že teď nesnáším kritiku. Ale neměla

jsem právě náladu na doznání. Uchopila jsem láhev whisky.

„To je neuvěřitelné! Nakonec budeš ty obviňovat mě?"

Nalila jsem si plnou sklenici a vypila ji na jeden hlt. Andréova tvář, jeho hlas; tentýž, jiný, milovaný, nenáviděný, ten rozpor zaplavoval mé tělo; mé nervy a svaly dostávaly křeče jako při nějakém zvláštním tetanu.

„Od začátku ses vzpírala klidné diskusi. Místo toho se zbytečně rozčiluješ... A teď se chceš opít? Je to směšné," řekl, když jsem načínala druhou sklenici.

„Když budu chtít, opiju se. Tobě do toho nic není. Dej mi pokoj."

Odnesla jsem si láhev do svého pokoje. Vzala jsem si do postele špionážní román, ale na čtení ani pomyšlení. Filip. Jeho představa poněkud vybledla před zlostí na Andrého, jíž jsem byla posedlá. Najednou se na mne přes clonu alkoholu usmíval s nesnesitelnou něhou. Že jsem ho přecenila? Ne. Milovala jsem ho v jeho slabostech: kdyby byl býval méně rozmarný, méně pohodlný, byl by mě míň potřeboval. Kdyby nebylo co odpouštět, nebyl by býval tak rozkošně milý. Naše usmiřování, jeho slzy, naše laskání. Ale tehdy šlo jen o hlouposti. Dnes to je něco jiného. Nalila jsem do sebe pořádnou dávku whisky, zdi se začaly točit a já jsem tonula ve tmě.

Světlo proniklo mými víčky. Držela jsem je zavřená. Hlavu jsem měla těžkou, byla jsem smutná k smrti. Nevzpomínala jsem si na své sny. Vynořovala jsem se z husté černoty. Byla mazlavá a dusivá — mazut, z něhož jsem se nemohla vyprostit. Otevřela jsem oči. André seděl v křesle u nohou postele a díval se na mne s úsměvem:

„Má milá, takhle nemůžeme dál."

Byl to on, v minulosti, v přítomnosti, tentýž, poznávala jsem ho. Ale v prsou mě tlačila železná závora. Rty se mi chvěly. Ještě víc se zatvrdit, ztroskotat, utopit se v hustých vodách samoty a noci. Nebo se pokusit zachytit se nabízené ruky. Mluvil vyrovnaným, uklidňujícím hlasem, který mám tak ráda. Připouštěl svou chybu. Hovořil přece s Filipem v mém zájmu. Viděl nás oba tak nešťastné, že se rozhodl zasáhnout, než se naše roztržka utvrdí.

„Nemáš ponětí, jak mi to bylo líto, že se tak ničíš; ty, která jsi vždycky tak veselá! Chápu, že ses v té chvíli na mě rozzlobila. Ale nezapomeň, co jeden pro druhého znamenáme, nebudeš se přece na mne zlobit do nekonečna."

Slabě jsem se usmála; přiblížil se, objal mě kolem ramen, pevně jsem se ho chytila a tiše se rozplakala. Teplá rozkoš slz, kanoucích po tváři. Jaká úleva! Jak je unavující nenávidět někoho, koho máme rádi!

„Vím, proč jsem ti lhal," řekl mi o něco později. „Protože stárnu. Věděl jsem, že kdybych ti řekl pravdu do očí, byla by z toho tragédie. Kdysi bych se byl před něčím takovým nezastavil. Ale teď mě představa hádky unavuje. Chtěl jsem se jí vyhnout."

„Znamená to, že mi budeš lhát čím dál tím častěji?"

„Ne, slibuji ti, že ne. Ostatně neuvidím Filipa často, nemáme si už moc co říci."

„Hádky tě unavují — a přece jsi mi včera večer pěkně vynadal."

„Nesnáším, když mi odporuješ: to se radši pohádám."

Usmála jsem se na něj:

„Asi máš pravdu. Museli jsme se z toho dostat."

Vzal mě za ramena:

„Dostali jsme se z toho doopravdy, úplně? Už se na mě nezlobíš?"

„Vůbec ne. Je to za námi, za námi."

Bylo to za námi; usmířili jsme se. Ale řekli jsme si všechno? Pokud jde o mne, já nikoli. Zůstalo mi něco na srdci: ten způsob, jakým André přijímal stáří. Nechtěla jsem s ním o tom mluvit právě teď, nebe se nejdřív musí úplně vyjasnit. A on? Měl nějaké postranní myšlenky? Vyčítal mi vážně to, co nazýval optimistickým voluntarismem? Naše bouřka byla příliš krátká, aby mezi námi cokoli změnila: ale nebyla příznakem toho, že od jisté doby — odkdy vlastně? — se něco nenápadně změnilo?

Něco se změnilo, říkala jsem si, když jsme jeli stočtyřicítkou po dálnici. Seděla jsem vedle Andrého, naše oči viděly stejnou silnici, stejnou oblohu, ale mezi námi byla neviditelná, nehmatatelná izolační vrstva. Uvědomoval si to? Zřejmě ano. Když navrhoval tenhle výlet, doufal, že nám připomene dřívější vyjížďky a tím nás zase sblíží. Ale

31

nepodobal se jim, protože André osobně od něho neočekával žádné potěšení. Byla bych mu měla být vděčná, že je tak hodný. Místo toho mě jeho lhostejnost bolela. Cítila jsem ji tak silně, že jsem málem odmítla, ale byl by to pokládal za nedostatek dobré vůle. Co se to s námi stalo? V našem životě docházívalo k hádkám, ale z vážných důvodů. Například kvůli Filipově výchově. Šlo o skutečné konflikty, které jsme likvidovali s prudkostí, ale rychle a definitivně. Tentokrát to byl kouřový vír, dým bez ohně, a právě pro svou nehmotnost se ani za dva dny docela nerozplynul. Je taky pravda, že kdysi jsme se bouřlivě usmiřovali při milování; zbytečné výčitky sežehla touha, vzrušení, rozkoš; nacházeli jsme se zase tváří v tvář, noví a radostní. Teď jsme byli zbaveni tohoto útočiště.

Všimla jsem si ukazatele a vytřeštila oči.

„Cože? To už je Milly? Vždyť jedeme teprve dvacet minut."

„Dobře jsem jel," řekl André.

Milly. Když nás maminka vozívala k babičce, bývala to výprava. Tehdy to byl venkov, ohromná pole zlatého obilí, na jejichž okraji jsme trhávali vlčí máky. Ta vzdálená vesnice byla teď blíž k Paříži než Neuilly nebo Auteuil za časů Balzacových.

André měl potíže se zaparkováním, byl den trhu: mraveniště vozů a chodců. Poznala jsem starou tržnici, hotel U zlatého lva, domy s taškami vybledlých barev. Ale stánky na náměstí nepřipomínaly staré venkovské trhy ,náměstí mělo zcela jiný ráz. Pod širým, nebem se rozložil *Monoprix*, *Inno* — domácí potřeby z umělých hmot, hračky, pletené zboží, konzervy, voňavky, bižutérie. Ohromné knihkupectví se skleněnými dveřmi i stěnami zářilo knihami a časopisy v obalech z křídového papíru. Babiččin domek, který stával trochu stranou městečka, byl nahrazen pětipatrovým obytným domem, jenž byl nyní součástí sídliště.

„Chceš si vypít skleničku?"

„Ne, ne," řekla jsem. „To už není moje Milly."

Opravdu, nic už nebylo na svém místě: ani Milly, ani Filip, ani André. A já?

„Dvacet minut do Milly, to je zázrak," řekla jsem, když jsme zase nasedali do auta. „Jenže to už není Milly."

„To je to. Vidět, jak se svět mění, je zároveň zázračné i skličující."

Zapřemýšlela jsem:

„Ty se budeš zase smát mému optimismu, ale pro mě je to především zázračné."

„Ale pro mě taky. To skličující, když člověk stárne, není ve věcech, ale v nás samých."

„To bych neřekla. Stářím se nejen ztrácí, ale taky získává."

„Ztrácí se mnohem víc než získává. Vlastně ani nevím, co se získává. Můžeš mi to říct?"

„Mít za sebou dlouhou minulost je příjemné."

„Myslíš, že ji *máš*? Já tu svou nemám. Zkus si ji vyprávět."

„Cítím ji. Dodává hutnost přítomnosti."

„Budiž. A co dál?"

„Rozumově člověk líp chápe problémy; hodně se sice zapomíná, ale i to zapomenuté zůstává člověku svým způsobem k dispozici."

„Možná v tvém oboru. Já jsem čím dál tím hloupější ve všem, co není má specializace. Abych věděl, co se děje v kvantové fyzice, musel bych se znova vrátit na fakultu jako normální student."

„Nic ti v tom nebrání."

„Možná že to udělám."

„To je zvláštní," řekla jsem. „Ve všem jsme spolu zajedno, ale v tomhle ne: já nechápu, co se stářím ztrácí."

Usmál se:

„Mládí."

„To není hodnota sama o sobě."

„Mládí je to, co Italové nazývají tak pěkně *stamina*. Míza, oheň, který umožňuje milovat a tvořit. Když tohle ztratíš, ztratila jsi všechno."

Mluvil s takovým důrazem, že jsem to nemohla brát jako žertování. Užíralo ho něco, co jsem neznala. Co jsem si nepřála znát, co mě děsilo. A právě to nás možná rozdělovalo.

„Nikdy neuvěřím, že bys už nemohl tvořit," řekla jsem.

„Bachelard napsal: *Velcí vědci jsou pro vědu užiteční v první polovině svého života a škodliví v druhé*. Pokládají mě za vědce. Zbývá mi tedy jen se snažit, abych už nebyl příliš škodlivý."

Neodpověděla jsem. Ať měl pravdu nebo ne, věřil tomu, co říkal. Nemělo cenu mu odporovat. Chápala jsem, že můj optimismus ho často dráždí: je to jeden ze způsobů,

jak se vyhnout jeho problému. Ale co dělat? Nemohla jsem ho řešit za něj. Nejlepší bylo mlčet. Mlčky jsme jeli do Champeaux.

„Tahle klenba je skutečně krásná," řekl André, když jsme vstupovali do kostela. „Připomíná hodně Sens, ale má ještě harmoničtější proporce."

„Ano, je krásná. Nevzpomínám si už na klenbu v senském kostele."

„Má stejné střídání jednoduchých silných sloupů a zdvojených slabých."

„To je úžasné, jakou máš paměť!"

Prohlédli jsme si svědomitě hlavní loď, kůr, křížení kleneb. Kostel nebyl méně krásný proto, že jsem již vystoupila na Akropolis, ale má nálada nebyla stejná jako v době, kdy jsme ve staré káře brázdili Ile-de-France. Oba jsme byli tak trochu mimo. Nezajímala jsem se doopravdy o hlavice sloupů, o vyřezávané podpěry hlavic, jejichž výjevy nás kdysi tak pobavily.

Když jsme vycházeli z kostela, zeptal se mě André:

„Co myslíš, existuje ještě *Zlatý pstruh?*"

Svého času to bylo jedno z našich oblíbených míst, ta malá hospůdka na břehu, kde se jedlo prostě a výtečně. Oslavili jsme tam stříbrnou svatbu a od té doby jsme tam nebyli. Tahle tichá, drobně vydlážděná vesnice se nezměnila. Projeli jsme dvakrát hlavní ulicí: *Zlatý pstruh* zmizel. Lesní restaurace, kde jsme se zastavili, se nám znelíbila: snad proto, že jsme ji srovnávali se svými vzpomínkami.

„Kam teď?" zeptala jsem se.

„Mluvili jsme o zámku ve Vaux a o věžích v Blandy."

„Chce se ti tam opravdu jet?"

„Proč ne?"

Bylo mu to jedno, a mně tím pádem taky, ale nikdo z nás se neodvažoval to říct. Na co vlastně myslel, když jsme jeli po okresních cestách vonících listím? Na poušť své budoucnosti? Nemohla jsem ho tam následovat. Cítila jsem, že je vedle mne sám. Byla jsem rovněž sama. Filip se několikrát pokusil mi zatelefonovat. Zavěsila jsem, jakmile jsem poznala jeho hlas. Kladla jsem si otázky. Byla jsem při jeho výchově příliš náročná? A André zas příliš pohrdavě shovívavý? Trpěl Filip tímhle nesouladem? Měla jsem chuť o tom s Andrém diskutovat, ale obávala jsem se, že bych znova vyvolala hádku.

Zámek ve Vaux, věže v Blandy: splnili jsme plán. Říkali jsme: „Vzpomínám si dobře... Nevzpomínám si... Ty věže jsou překrásné..." Ale vidět věci je v jistém smyslu zbytečné. Je třeba, aby vás nějaký záměr nebo problém k nim opravdu připoutal. Já jsem viděla jen kameny navršené jeden na druhý.

Ten den nás nesblížil. Na zpáteční cestě do Paříže jsem cítila, že jsme oba zklamaní a velmi daleko jeden od druhého. Zdálo se mi, že spolu už nemůžeme mluvit. Je tedy pravda, co se vykládá o nemožnosti dorozumění? Jsme odsouzeni k samotě, k mlčení, jak se mi to zjevilo v mé zlosti? Bylo tomu dřív taky tak, ale já jsem předstírala opak jen díky svému zarytému optimismu? „Musím se vynasnažit," řekla jsem si, když jsem uléhala k spánku. „Zítra ráno si promluvíme. Pokusíme se přijít věci na kloub." Není-li naše hádka zlikvidována, znamená to, že byla jen příznakem něčeho hlubšího. Je třeba všechno znovu probrat od základu. Zejména se nebát znova mluvit o Filipovi. Zůstává-li jedno jediné téma zakázané, není možný žádný dialog.

Přinesla jsem čaj a hledala slova, jimiž bych načala rozmluvu, když André řekl:

„Víš, nač mám chuť? Odjet ihned do Villeneuve. Odpočal bych si tam líp než v Paříži."

To je tedy závěr z nepodařeného dne! Místo aby hledal sblížení, prchá! Stává se, že stráví u své matky několik dní beze mne, protože ji má rád. Ale tentokrát to je cesta, jak se vyhnout výměně názorů. Ťal mě do živého.

„To je výborná myšlenka," řekla jsem suše. „Tvá matka bude nadšená. Jeď tam."

Na půl úst se mě zeptal:

„Ty nechceš jet se mnou?"

„Víš, dobře, že se mi nechce odjíždět z Paříže tak brzy. Přijedu za tebou, jak jsme se dohodli."

„Jak chceš."

Byla bych zůstala v každém případě. Chtěla jsem pracovat a taky sledovat ohlasy na mou knihu. Mluvit o ní s přáteli. Ale byla jsem vyvedená z míry, že André víc nenaléhá. Zeptala jsem se chladně:

„Kdy míníš odjet?"

„Nevím. Brzy. Nemám tady co dělat."
„Brzy, to znamená co: zítra, pozítří?"
„Proč ne zítra ráno?"
Budeme tedy odloučeni čtrnáct dní. S výjimkou různých sjezdů mě nikdy neopouštěl na víc než na tři čtyři dny. Připadám mu tak nesnesitelná? Měl mi to říct, a ne utíkat. Takové hry na schovávačku nemá ve zvyku. Vysvětlovala jsem si to jediným, stále stejným způsobem: stárne. Pomyslela jsem si podrážděně: „Ať si jde hýčkat tu svou starobu kam chce." Rozhodně nehnu ani prstem, abych ho zdržovala.
Dohodli jsme se, že auto si vezme on. Strávil den v garáži, zařizováním věcí, telefonováním; rozloučil se s kolegy. Skoro jsem ho neviděla. Když druhý den ráno nasedal do auta, vyměnili jsme si políbení a úsměvy. Ocitla jsem se zase v knihovně, úplně zmatená. Měla jsem dojem, že mě tady odložil, aby mě potrestal. Ne; prostě se ode mne chtěl osvobodit.
Když první ohromení přešlo, bylo mi náhle lehko. Život ve dvou vyžaduje, aby se člověk rozhodoval. „V kolik hodin máme jíst? Co bys chtěl k obědu?" je třeba formulovat své plány. Když je člověk sám, nemusí předem promýšlet své jednání. Je to pohodlné. Vstávala jsem pozdě, zůstávala zachumlaná ve vlahém teple pokrývek a snažila se zachytit letmé útržky svých snů. Při čaji jsem četla poštu a prozpěvovala si: „Obejdu se... obejdu se... obejdu se bez tebe." Mezi hodinami práce jsem se toulala po ulicích.
Tenhle stav milosti trval tři dny. Odpoledne čtvrtého dne se u dveří ozvalo drobné, překotné zvonění. Takhle zvoní jenom jediný člověk. Srdce mi začalo prudce bušit. Zeptala jsem se přes dveře:
„Kdo je to?"
„Otevři!" křikl Filip. „Budu zvonit tak dlouho, dokud neotevřeš."
Otevřela jsem a v tu ránu jsem měla jeho paže kolem krku a jeho hlavu na svém rameni.
„Maminečko drahá, prosím tě, neodháněj mě. Nemůžu žít, když se na mě zlobíš. Proboha tě prosím. Vždyť já tě mám tolik rád!"
Kolikrát ten prosebný hlas rozptýlil mou zlost! Zavedla jsem ho do knihovny. Má mě rád, o tom nemůžu pochybovat. A co jiného má smysl? Na rty se mi drala stará slova: „Ty můj chlapečku." Ale zaplašila jsem je. Není to už chlapeček.
„Nesnaž se mě rozněžnit. Je pozdě, všechno jsi pokazil."
„Podívej se, možná že jsem jednal špatně, já už nevím, už vůbec nespím. Ale nechci o tebe přijít, měj se mnou slitování, jsem z toho tak nešťastný!"
V jeho očích se třpytily dětské slzy. Ale není to už dítě. Je to muž, Irenin manžel, malý pán.
„To by bylo příliš snadné," řekla jsem. „Ty si zosnuješ potají svůj plán, i když moc dobře víš, že tím mezi námi kopeš propast. A pak bys chtěl, abych ti to s úsměvem spolkla a aby všechno bylo jako předtím. Ale to nejde."
„Ty jsi opravdu děsně tvrdá, děsně sektářská. Jsou přece rodiče a děti, kteří se mají rádi, i když nemají stejné politické názory."
„Nejde o rozdílné názory. Ty přebíháš do druhého tábora ze ctižádosti, z kariérismu. A to je nechutné."
„Ne! Změnil jsem své smýšlení! Možná že se nechám snadno ovlivnit, ale ujišťuju tě, že jsem začal věci vidět z jiného zorného úhlu. Přísahám!"
„Tak jsi mi o tom měl říct dřív. A ne dělat pletichy za mými zády a pak mě postavit před hotovou věc. To ti nikdy neodpustím."
„Neměl jsem odvahu. Dovedeš se na mě tak podívat, že dostanu strach."
„To jsi říkal vždycky a nikdy tě to neomlouvalo."
„A přece jsi mi vždycky odpustila. Odpusť mi ještě tentokrát. Prosím tě o to. Nedokážu být s tebou na kordy."
„Co se dá dělat? Jednal jsi tak, že si tě nemůžu vážit."
V jeho očích vypukla bouře. Tím líp. Bude-li se vztekat, vydrží i moje zlost.
„Ty dovedeš říkat slova, která mě ničí. Já jsem se nikdy neptal, jestli si tě vážím nebo ne. Měl bych tě stejně rád, i kdybys dělala nesmysly. Podle tebe se láska musí zasloužit. Ale ano: dalo mi to dost námahy, abych si ji zasloužil. Všechny mé touhy — být letcem nebo automobilovým závodníkem nebo reportérem, činy dobrodružství — to všechno byly pro tebe jen rozmary. Obětoval jsem je, abych ti udělal radost. A když ti prvně neustoupím, už se mnou nechceš mluvit."
Přerušila jsem ho:

„Nemluvíš k věci. Co mě pobuřuje, je tvé chování, proto tě už nechci vidět.“

„Pobuřuje tě, protože neodpovídá tvým plánům. Ale přece tě nemůžu poslouchat celý život. Jsi strašný tyran. Nemáš vlastně srdce, jen vůli někoho ovládat.“ V jeho hlase byla zuřivost i slzy: „Tak dobře! Kašli na mě až do aleluja, sbohem, já se bez tebe obejdu.“

Šel ke dveřím a přibouchl je za sebou. Zůstala jsem stát v předsíni, myslela jsem si: vrátí se, vždycky se vrátil. Už bych neměla sílu vzdorovat, byla bych plakala s ním. Po pěti minutách jsem se vrátila do knihovny, sedla jsem si a plakala jsem sama. „Můj chlapečku...“ Co to je dospělý člověk? Dítě obrostlé léty. Svlékala jsem ho z jeho věku, až mu bylo dvanáct, nemohla jsem se na něho zlobit. A přece — ne, je to muž. Není důvodu soudit ho míň přísně než kohokoli jiného. Že mám tvrdé srdce? Což existují lidé schopní milovat bez úcty? Kde začíná, kde končí úcta? A láska? Kdyby neuspěl na vysoké škole, kdyby žil uboze, nikdy bych mu neodepřela lásku, protože by ji potřeboval. Kdyby mě přestal potřebovat z hrdosti, nepřestala bych ho v duchu hýčkat. Ale on mi zároveň uniká a já ho odsuzuji. Co s ním mám dělat?

Zase na mne padl smutek a už mě neopustil. Když jsem teď zůstávala ráno déle ležet, bylo to proto, že mi bylo zatěžko probudit se bez pomoci do světa a do svého života. Váhala jsem ponořit se sama do monotónnosti dne. Když už jsem vstala, byla jsem nejednou v pokušení znova si lehnout a ležet až do večera. Vrhala jsem se do práce, zůstávala celé hodiny u psacího stolu a živila se džusem. Když jsem toho k večeru nechávala, bolela mě hlava a kosti bolely. Někdy jsem usínala na gauči s takovou tíhou, že jsem při probuzení pociťovala úzkostné ustrnutí: jako kdyby se mé vědomí, vynořující se anonymně z noci, jen stěží převtělovalo. Nebo jsem zas nedůvěřivýma očima spočívala na známém prostředí: byl to iluzorní, lichotivý líc nicoty, do níž jsem byla ponořená. Můj zrak se překvapeně zastavoval na předmětech, které jsem si přivezla ze všech koutů Evropy. Mé cesty: v prostoru po nich nezbyla ani stopa a má paměť netouží po tom si je připomenout; ale panenky, vázičky, sošky jsou tu. Nic neznamenající drobnůstka mě posedla, fascinovala. Sousedství červeného šátku a fialového polštáře: kdy jsem viděla naposled fuchsie, jejich biskupský a kardinálský háv, jejich štíhlé, křehké pohlaví? Zářivý svlačec, prostý šípek, rozcuchaný kozí list, narcisy otevírající uprostřed bělma veľké užaslé oči? Kdy? Mohly by zmizet ze světa a já bych o tom nevěděla. I lekníny na rybnících, i koukol v polích. Země existuje kolem mne jako širá hypotéza, kterou už nikdy neověřím.

Vytrhávala jsem se z těchto mlh, vycházela jsem do ulic a dívala se na oblohu, na špatně omítnuté domy. Nic se mě nedotýkalo. Znala jsem diamantové čiré okamžiky — úplňky a západy slunce, záře a roční doby, vůni vlhkého jara a horkého asfaltu; ale nikdy jsem je sama nevyhledávala. Vynořovaly se náhodou jako nenadálý oddech, nečekaný příslib uprostřed mých povinností; kochala jsem se jimi namátkou na cestě z gymnasia nebo při východu z metra, na balkóně mezi dvěma stránkami rukopisu, na bulváru, když jsem pospíchala naproti Andrému. Teď jsem chodila Paříží bez závazků, pozorná, ale zledovělá lhostejností. Přemíra volného času mi zabraňovala vidět svět, který mi dávala na pospas. A když v horkém odpůldni prosakuje slunce staženými žaluziemi, rozsvěcuje ve mně celou nádheru léta; ale slepuje mě, když se s ním střetnu tváří v tvář v jeho surové palčivosti.

Vracela jsem se domů, telefonovala jsem Andrému, nebo zavolal on mně. Jeho matka je prý bojovnější než kdykoli předtím; setkal se se starými kamarády, chodí na procházky, zahradničí. Jeho bodrá srdečnost mě deprimovala. Říkala jsem si, že se sejdeme přesně tam, kde jsme se rozloučili, u té zdi ticha mezi námi. Telefon nesbližuje, telefon utvrzuje vzdálenosti. Při takové konverzaci není člověk s tím druhým, protože ho nevidí. Není taky sám jako před listem papíru, který dovoluje mluvit k sobě tím, že mluví k někomu jinému, a umožňuje tak hledat a nacházet pravdu. Chtělo se mi napsat mu: ale co? Do mé špatné nálady se mísil neklid: přátelé, jimž jsem poslala svou esej, mi měli psát. Ale nepsal žádný, ani Martina. V týdnu po Andréově odjezdu vyšla najednou řada recenzí o mé knize. Pondělní mě zklamaly, středeční rozčílily, čtvrteční zděsily. Nejkritičtější mluvily o přežvykování starých pravd; nejsho-

vívavější o zajímavém zpracování. Všem unikla originálnost mé práce. Copak jsem ji neuměla vyjádřit? Zavolala jsem Martině. Kritiky jsou hloupé, řekla, nemám jim přikládat význam. Pokud jde o její vlastní názor, chtěla s ním počkat, až přečte celou knihu, a pak mi ho povědět. Dočte ji a bude o ní přemýšlet ještě dnes večer a zítra přijede do Paříže. Když jsem odkládala sluchátko, měla jsem hořko v ústech. Martina mi nechtěla do telefonu nic říct: její hodnocení je tedy nepříznivé. Nechápala jsem to. Obyčejně se nemýlím v tom, co dělám.

Od našeho setkání v parku Montsouris uplynuly tři týdny — tři z nejnepříjemnějších týdnů mého života. Za normálních okolností bych se těšila, že Martinu zas uvidím. Ale cítila jsem větší úzkost, než kdybych čekala na výsledky obhajoby. Po několika zdvořilostních větách jsem šla rovnou k věci:

„Tak co si o tom myslíte?"

Odpověděla mi vyváženými větami, z nichž bylo cítit pečlivou přípravu. Ta esej je skvělou syntézou, vnáší světlo od některých nejasností, účelně dokazuje, co mé dílo přineslo nového...

„Ale přináší sama něco nového?"

„Není to jejím cílem."

„Byl to můj cíl."

Nevěděla, co odpovědět. Naléhala jsem, dorážela na ni. Podle jejího názoru jsem vytčené metody použila už v předchozích studiích. V mnoha pasážích jsem ji dokonce výslovně formulovala. Ne, nepřicházím s ničím novým. Je to, jak řekl Pélissier, spíš solidní rekapitulace.

„Chtěla jsem dosáhnout něčeho úplně jiného."

Omráčilo mě to a zároveň jsem tomu nemohla věřit, jak tomu často bývá, když na vás dolehne špatná zpráva. Jednomyslnost odsudku byla skličující. Říkala jsem si: „Přece jsem se nemohla natolik zmýlit."

V zahradě u bran Paříže, kde jsme večeřely, jsem vyvinula velké úsilí, abych nedala najevo své zklamání. Konečně jsem prohodila:

„Tak si říkám, jestli člověk po šedesátce není odsouzen k tomu, aby se opakoval."

„Co vás to napadá!"

„Je hodně malířů, hudebníků, dokonce filosofů, kteří se překonali ve stáří. Ale můžete mi citovat nějakého spisovatele?"

„Victor Hugo."

„Budiž. Ale kdo jiný? Montesquieu se prakticky zastavil v devětapadesáti u svého *Ducha zákonů*, k jehož koncepci došel ostatně dlouho předtím."

„Určitě jsou jiné příklady."

„Ale žádný vás nenapadá."

„To vás přece nemůže odradit," zavyčítala mi Martina. „Každé dílo má svá vítězství a své porážky. Tentokrát se vám úplně nepodařilo uskutečnit to, co jste si předsevzala: napravíte to jindy."

„Obvykle mě neúspěch povzbudí. Tentokrát je to jiné."

„Nechápu proč."

„Kvůli věku. André tvrdí, že s vědcem je konec dávno před padesátkou. V literatuře přichází bezpochyby také okamžik, kdy už člověk může jen přešlapovat."

„Jsem přesvědčená, že v literatuře ne," řekla Martina.

„A v přírodních vědách?"

„V těch nejsem kompetentní."

Zjevila se mi tvář Andrého. Pocítil stejný druh zklamání jako já? Jednou, provždy? Nebo neustále znovu?

„Máte mezi svými přáteli přírodovědce. Co si myslí o Andrém?"

„Že je to velký vědec."

„Ale jak hodnotí to, co dělá teď?"

„Má výborný tým, jejich práce jsou velmi významné."

„Říká, že všechny nové myšlenky pocházejí od jeho spolupracovníků."

„To je možné. Zdá se, že vědci objevují jen v květu let. V přírodních vědách dostávají Nobelovu cenu téměř samí mladí lidé."

Povzdechla jsem si:

„Tak má tedy André pravdu: už nic neobjeví."

„Člověk nemá právo předpovídat budoucnost," řekla Martina náhle změněným tónem. „Konec konců existují jen zvláštní případy. Obecná tvrzení nic nedokazují."

„Chtěla bych tomu věřit," řekla jsem a obrátila rozhovor jinam.

Když jsme se loučily, řekla mi Martina váhavě:

„Vrátím se k vaší knize. Přečetla jsem ji příliš rychle."

„Přečetla jste ji dobře a je nepodařená. Ale jak jste řekla, není to nic vážného."

„Vůbec nic vážného. Jsem přesvědčená, že napíšete ještě spoustu výborných knih."

Byla jsem téměř přesvědčena o opaku, ale neodporovala jsem jí.

„Vy jste tak mladá!" dodala.

To slyším často a lichotí mi to. Ale najednou mě to slovo popudilo. Je to dvojsmyslná poklona, která ohlašuje trapné zítřky. Zachovat si vitalitu, veselost, duchapřítomnost, to znamená zůstat mladý. Tak tedy údělem stáří je rutina, zatrpklost, zchátralost. Nejsem mladá — jsem dobře zachovalá; to je velký rozdíl. Zachovalá a možná u konce. Vzala jsem si prášek na spaní a šla si lehnout.

Když jsem se probudila, byla jsem v podivném stavu: spíš než úzkost jsem měla jakousi horečku. Přenechala jsem telefon službě pro nepřítomné účastníky a jala se číst znovu svého *Rousseaua* a *Montesquieua*. Četla jsem deset hodin v jednom tahu, sotva jsem se přerušila, abych snědla dvě vejce natvrdo a plátek šunky. Byla to zvláštní zkušenost, oživit si texty vyšlé z mého pera a zapomenuté. Chvílemi mě zajímaly, překvapovaly, jako kdyby je byl napsal někdo jiný. Poznávala jsem však svůj slovník, obraty, stavbu vět, přístup, elipsy; ty stránky byly mnou zcela nasycené, byla to intimní přítomnost, znechucující jako pach pokoje, kde člověk zůstal zavřen příliš dlouho. Přinutila jsem se vyjít na vzduch, navečeřet se v malé restauraci poblíž; doma jsem pak vypila několik šálků silné kávy a otevřela svou poslední esej. Měla jsem ji živě v hlavě a věděla jsem předem, jaký bude výsledek téhle konfrontace. Všechno, co jsem chtěla říct, bylo už řečeno v mých dvou monografiích. Omezovala jsem se na to, že jsem jinými slovy opakovala myšlenky, které se už jednou osvědčily. Mýlila jsem se, když jsem se domnívala, že jdu dál. Má metoda ztrácela dokonce na eleganci, na vybroušenosti, když byla odtržena od konkrétního obsahu, na nějž jsem ji dřív použila. Nepřinášela jsem nic nového; naprosto nic. A věděla jsem, že druhý díl je jen dalším přešlapováním na místě. Tak je to tedy: strávila jsem tři roky psaním zbytečné knihy. Ne pouze nepovedené, jako byly některé jiné, v nichž jsem přes neobratnosti a tápání otevírala nové perspektivy. Zbytečná. Dobrá jen k hození do kamen.

Nepředpovídat budoucnost. To se snadno řekne. Já jsem ji viděla. Táhla se přede mnou, kam oko dohlédlo, plochá, holá. Žádný plán, žádná touha. Psát už nebudu. Co tedy budu dělat? Jaká prázdnota ve mně, kolem mě! Zbytečná... Řekové nazývali své starce trubci. „Nepotřebný trubec," praví o sobě Hekuba v *Trojankách*. To jsem já. Zasáhlo mě to jako blesk. Uvažovala jsem, jak může člověk ještě žít, když už od sebe nic neočekává.

Z hrdosti jsem nechtěla uspíšit svůj odjezd a do telefonu jsem Andrému nic neřekla. Ale jak se mi zdály dlouhé ty tři dny, které následovaly! Ani hudba ani věty mi nemohly pomoci; gramofonové desky v křiklavých obalech byly jen hluchými kotouči a knihy plochými svazky, namačkanými na policích. Dřív jsem od nich očekávala povzbuzení nebo odpočinek. Teď jsem v nich viděla jen rozptýlení, jehož bezúčelnost mě odpuzovala. Jít na výstavu, navštívit znova Louvre? Tolik jsem si přávala mít na to dost času, když mi chyběl. Ale jestliže jsem před deseti dny viděla v kostelích a zámcích jen navršené kameny, bylo by to teď ještě horší. Mezi obrazem a mýma očima by se nic neodehrálo. Na plátnech bych viděla jen barvy vymačkané z tuby a rozetřené štětcem. Procházky mě nebavily, to jsem už zjistila. Přátelé byli na dovolené a ostatně jsem netoužila ani po jejich upřímnostech ani po jejich lžích. Filip ... jak bolestně jsem ho postrádala! Snažila jsem se zaplašit jeho představu, vháněla mi slzy do očí.

Zůstávala jsem tedy doma v marném přemítání. Bylo velmi horko. I při stažených záclonách bylo k zadušení. Čas byl nehybný. Je strašné — mám chuť říct nespravedlivé — že může ubíhat tak rychle a zároveň tak pomalu. Překračuji práh gymnasia v Bourg, skoro stejně stará jako mé žákyně, dívám se soucitně na staré šedovlasé profesory. Hop! a najednou jsem sama stará profesorka a brána gymnasia se zavírá. Po mnoho let mi škola dávala iluzi, že nestárnu. S každým novým školním rokem jsem se setkávala se stejným mládím; přizpůsobovala jsem se té neměnnosti. V oceánu času jsem byla skálou, o niž se tříští stále nové vlny, která se však nehýbe ani neopotřebovává. A najednou mě proud unáší a bude mě unášet, dokud neztroskotám ve smrti. Můj život tragicky pospíchá. A přitom v této chvíli zdlouhavě odkapává — hodinu po hodině, minutu po minutě. Je vždycky

37

třeba počkat, než se rozpustí cukr, než se setře vzpomínka, než se zahojí rána, než slunce zapadne a než se rozptýlí trampota. Podivná nesrovnalost mezi těmi dvěma rytmy. Mé dny unikají tryskem a v každém z nich zemdleně setrvávám.

Zůstávala mi jediná naděje: André. Ale bude moci zaplnit to prázdno ve mně? Jak je to s námi? A vůbec: co jsme byli jeden pro druhého po celý ten život, který se nazývá společným? Chtěla jsem si to poctivě zodpovědět. K tomu bylo nutno zrekapitulovat naši historii. Vždycky jsem si slibovala, že to udělám. Pokusila jsem se o to. Uvelebena v hlubokém křesle, oči u stropu, vyprávěla jsem si naše první schůzky, naši svatbu, narození Filipa. Nedověděla jsem se nic, co jsem už nevěděla. Jaká bída! „Poušť minulosti," řekl Chateaubriand. Bohužel má pravdu! Více méně jsem si představovala, že můj minulý život je krajina, v níž se budu moci podle libosti procházet a odhalovat její zákruty a zvlnění. Ne. Jsem schopna citovat jména, data, jako školák ze sebe chrlí dobře naučenou pasáž o tématu, které je mu cizí. Čas od času vyvstanou potrhané, vybledlé obrázky, stejně odtažité jako ilustrace mých starých dějin Francie. Vystupují bez ladu a skladu z bílého pozadí. Jen Andrého tvář se nikdy nemění v těch vzpomínkách. Zastavila jsem se. Musím přemýšlet. Miloval mě tak jako já jeho? Na počátku snad ano, nebo spíš taková otázka vůbec nevyvstávala ani přede mnou ani před ním: rozuměli jsme si tak dobře. Ale když ho přestávala uspokojovat práce, uvědomil si, že mu naše láska nestačí? Byl tím zklamán? Myslím, že mě pokládá za neproměnnou veličinu, jejíž zmizení by ho přivedlo z míry, ale která nemůže v ničem změnit jeho osud, protože o ten se hraje jinde. Takže ani mé porozumění mu mnoho nepřinese. Podařilo by se jiné ženě dát mu víc? Kdo vztyčil hradbu mezi námi? On, já, oba? Máme nějakou naději, že ji odstraníme? Už mě unavovalo se ptát. V mé hlavě se rozkládala slova: láska, shoda, neshoda, byly jen zvuky postrádající smysl. Měly kdy jaký? Když jsem jednoho odpoledne nasedala do vlaku, neměla jsem ponětí, co bude dál.

Očekával mě na nástupišti. Po tolika představách a slovech, po tom nehmotném hlasu najednou konkrétní přítomnost! André opálený, štíhlejší, s čerstvě ostříhanými vlasy, v plátěných kalhotách a v rozhalence s krátkými rukávy se lišil od toho, kterého jsem opustila, ale byl to on. Má radost nemohla být klamná, nemohla se rozplynout v několika okamžicích. Či ano? Usazoval mě láskyplně do auta a na cestě do Villeneuve mě obdařoval milými úsměvy. Ale jsme tak zvyklí mluvit spolu laskavě, že ani gesta ani úsměvy mnoho neznamenají. Je skutečně rád, že mě zase vidí?

Manetta mi položila vyschlou ruku na rameno a lehce mě políbila na čelo: „Vítám tě, děťátko." Až umře, nikdo mě už nenazve „děťátkem". Jen těžko si dovedu představit, že mi je o patnáct let víc, než bylo jí, když jsem ji spatřila poprvé. V pětačtyřiceti se mi zdála skoro stejná jako dnes.

Sedla jsem si s Andrém do zahrady; růže trýzněné sluncem vydechovaly vůni palčivou jako nářek. Řekla jsem mu:

„Omládl jsi."

„To dělá ten venkovský život! A jak se cítíš ty?"

„Fyzicky dobře. Ale četl jsi kritiky mé knihy?"

„Některé."

„Proč jsi mě neupozornil, že má kniha za nic nestojí?"

„Přeháníš. Liší se míň od těch druhých, než sis myslela. Ale je v ní plno zajímavostí."

„Nijak zvlášť tě nezaujala."

„Copak mě ... mě už nechytne nic. Není horšího čtenáře, než jsem já."

„I Martina se na ni dívá kriticky; a když se to tak vezme, já taky."

„Pokusila ses o něco velmi obtížného, trochu jsi tápala. Ale předpokládám, že teď už máš jasno; napravíš to v druhém díle."

„Bohužel ne! Protože sama koncepce té knihy je pochybná. Druhý díl by byl stejně špatný jako první. Nechám toho."

„To je příliš unáhlené rozhodnutí. Dej mi přečíst rukopis."

„Nevzala jsem ho s sebou. Vím, že to je špatné, věř mi."

Podíval se na mne zaraženě. Ví, že se nenechám tak snadno odradit.

„Tak co budeš dělat?"

„Nic. Myslela jsem, že mám práce na dva roky. Najednou je jen prázdno."

Položil svou ruku na mou:

„Chápu, že tě to mrzí. Ale nebičuj se tolik. Zatím je samozřejmě jen prázdno. A pak tě jednoho dne něco napadne."

„Vidíš, jak je člověk optimistický, když jde o druhého."

Naléhal, měl to v roli. Jmenoval autory, o nichž by bylo zajímavé mluvit. Ale začínat s dalším Rousseauem, s dalším Montesquieuem? K čemu? Chtěla jsem najít nový zorný úhel; už ho nenajdu. Vzpomínala jsem na to, co mi André říkával. To nepřekonatelné jsem teď nacházela v sobě. Můj přístup k problémům, můj způsob myšlení, mé perspektivy, mé předpoklady, to jsem byla já sama a nedovedla jsem si představit, že bych to změnila. Mé dílo se zastavilo, bylo dokončené. Má pýcha tím netrpěla. Kdybych měla dneska v noci zemřít, mohla bych pokládat svůj život za úspěšný. Ale děsila mě ta poušť, kterou se mám vláčet, dokud nepřijde smrt. Při večeři jsem měla co dělat, abych se udržela. Naštěstí se Manetta a André vášnivě přeli o sovětsko-čínských vztazích.

Šla jsem brzy spát. Můj pokoj voněl levandulí, tymiánem a borovým jehličím: zdálo se mi, že jsem z něho odešla včera. Už loni! Každý rok ubíhá rychleji než ten předchozí. Nebude to dlouho trvat a usnu nadobro. A přitom vím, jak se hodiny dovedou vléci. A miluji ještě příliš zivot, než aby mě utěšila myšlenka na smrt. Přesto jsem ve venkovském tichu spala uklidňujícím spánkem.

„Chceš si vyjet?" zeptal se mě André druhý den ráno.

„Samozřejmě."

„Ukážu ti krásný kout, který jsem znova objevil. Na břehu Gardu. Vezmi si plavky."

„Nepřivezla jsem si je."

„Manetta ti nějaké půjčí. Uvidíš, nedá ti to."

Projížděli jsme úžlabinami úzkých prašných cest. André byl velice hovorný. Už dávno tu nestrávil tak dlouhou dobu. Měl dost času, aby znovu prozkoumal celý kraj, aby se sešel s kamarády z dětství: rozhodně vypadal mnohem mladší a veselejší než v Paříži. Vůbec jsem mu nechyběla, to bylo zřejmé. Jak dlouho by se byl s radostí obešel beze mne?

Zastavil vůz:

„Vidíš tu zelenou skvrnu tam dole? To je Gard. Dělá tam takovou zátočinu, je to ideální místo na koupání a je tam překrásně."

„Poslyš, to je pěkný kousek cesty, a zpátky budeme muset stoupat."

„Není to vůbec únavné, už jsem tam byl několikrát."

Pustil se jistou nohou po strmé stezce. Šla jsem kus na ním, přibrzďovala jsem a klopýtala: v mém věku by pád nebo zlomenina nebyla žádná legrace. Umím rychle stoupat, ale nikdy jsem nebyla dobrá na sestupy.

„Nelíbí se ti to?"

„Moc."

Usadila jsem se do stínu skály. Ale koupat se, to ne. Plavu špatně. A i před Andrém se nerada ukazuju v plavkách. Tělo starého muže je přece jen míň ošklivé než tělo staré ženy, říkala jsem si, když jsem pozorovala, jak se máchá ve vodě. Zelená voda, modré nebe, vůně křovisek: tady by mi bylo bývalo líp než v Paříži. Kdyby byl jen trochu naléhal, byla bych přijela dřív: ale právě to si nepřál.

Posadil se vedle mne na oblázky.

„Připravila ses o moc. Bylo to nádherné!"

„Bylo mi tu dobře."

„Co říkáš mamince? Je báječná, co?"

„Úžasná. Co dělá celý den?"

„Hodně čte. Poslouchá rádio. Nabídl jsem jí, že jí koupím televizi, ale nechtěla. Řekla mi: ‚Nepouštím do domu kdekoho.' Dělá na zahrádce. Chodí na schůze místní organizace. Tvrdí, že jí vůbec nic nechybí."

„Takže je to vlastně nejlepší období jejího života."

„Určitě. Je to jeden z případů, kdy stáří je šťastný věk: když měl člověk tvrdý život a byl více méně pohlcen druhými."

Když jsme se dali na zpáteční cestu vzhůru, bylo velmi horko; cesta byla delší a strmější, než říkal André. On stoupal dlouhými kroky; já, která jsem kdysi tak čile zdolávala vršky, jsem se vlekla daleko za ním. Bylo to k zlosti. Slunce mi bodalo do spánků, pronikavá agónie zamilovaných cikád mě řezala do uší. Těžce jsem oddechovala.

„Jdeš moc rychle," řekla jsem.

„Nemusíš pospíchat. Počkám na tebe nahoře."

Zastavila jsem se celá zpocená. Dala jsem se zas na pochod. Neovládala jsem už své srdce, dech; nohy mě téměř neposlouchaly;

světlo mi zraňovalo oči; píseň lásky a smrti cikád mi svou neústupnou jednotvárností drásala nervy. Došla jsem k vozu s obličejem a hlavou v ohni; zdálo se mi, že mě klepne mrtvice.

„To je můj konec."

„Měla jsi jít pomaleji."

„Ty tvé pohodlné stezičky si budu pamatovat!"

Na zpáteční cestě jsme mlčeli. Neměla jsem se rozčilovat pro hloupost. Vždycky jsem byla cholerik: stane se ze mne čarodějnice? Musím si dát pozor. Ale nebyla jsem schopna přemoci svou nevoli. A bylo mi tak zle, že jsem dostala strach z úžehu. Snědla jsem dvě rajská jablíčka a šla si odpočinout do světnice, kde stín, dlaždičky, bělost ložního prádla poskytovaly klamný pocit svěžesti. Zavřela jsem oči a naslouchala v tichu tikání kyvadla. To já jsem řekla Andrému: „Nevím, o co člověk přichází stářím." Teď jsem to tedy věděla. Vždycky jsem odmítala pokládat život za „proces degradace" jako Fitzgerald. Myslela jsem si, že naše vztahy s Andrém se nikdy nezmění, že mé dílo se bude neustále obohacovat, že Filip se bude den ode dne víc podobat muži, jakého jsem z něho chtěla udělat. O své tělo jsem se nestarala. A věřila jsem, že i ticho přináší ovoce. Jaká iluze! Pravdivější než verše Valéryho je výrok Saint-Beuvův: „Místy člověk tvrdne, místy hnije, ale nikdy nezraje." Mé tělo mě zrazuje. Nejsem už schopná psát. Filip zradil všechny mé naděje. Ale ještě víc mě zarmucovalo, že mezi Andrém a mnou šlo všechno od deseti k pěti. Jaký podvod ten pokrok, ten vzestup, jímž jsem se opájela, když pak přijde okamžik, kdy se všechno řítí dolů! Ten okamžik už nadešel. A teď to bude velmi rychlé i velmi pomalé: stanou se z nás opravdoví starci.

Když jsem sešla dolů, bylo už horko snesitelnější. Manetta četla u okna do zahrady. Na pohled jí věk neuškodil, ale co se odehrává uvnitř? Myslí na smrt? Smířená, nebo s obavami? Neměla jsem odvahu se jí zeptat.

„André si šel zahrát koule, vrátí se," řekla mi.

Sedla jsem si proti ní. Jestli se já dožiju osmdesáti let, nebudu se jí v žádném případě podobat. Nedovedla jsem si představit, jak nazývám svou samotu svobodou a poklidně využívám každého okamžiku. Mně život postupně vezme všechno, co mi dal: už začal.

„Tak Filip nechce být profesorem," řekla Manetta, „není to pro něj dost dobré; chce být velkým pánem."

„Bohužel je to tak."

„Tihle mladí na nic nevěří. Ovšem vy dva, vy taky moc na nic nevěříte."

„André a já? Ale ano."

„André je proti všemu. To je ta chyba. Proto to taky s Filipem tak dopadlo. Člověk musí pro něco být."

Nikdy se nesmířila s tím, že André nevstoupil do strany. Neměla jsem chuť o tom diskutovat. Vyprávěla jsem jí o dopoledním výletě a pak jsem se zeptala:

„Kde máte schované fotografie?"

To je takový rituál, každý rok si prohlížím staré album. Ale není nikdy na stejném místě.

Položila je na stůl, a taky krabici. Těch opravdu starých fotografií je málo. Manetta v den své svatby, v dlouhých upjatých šatech. Skupinka: ona se svým mužem, jejich bratři, sestry, celá jedna generace, kterou ona jediná přežila. André jako dítě, vzdorovitý, rozhodný. Renée ve dvaceti, mezi svými dvěma bratry. Mysleli jsme, že se nikdy nevzpamatujeme z její smrti: čtyřiadvacet let a tolik očekávala od života. Co by jí byl dal? Jak by snášela svůj věk? Bylo to mé první setkání se smrtí. Jak jsem plakala! Potom jsem plakala čím dál tím míň: moji rodiče, můj švagr, můj tchán, přátelé. To je také stárnutí. Tolik mrtvých za sebou, oplakávaných, zapomenutých. Často, když čtu noviny, dovím se o novém úmrtí: milovaný spisovatel, kolegyně, starý spolupracovník Andrého, někdo z našich politických přátel, kamarád, kterého jsme ztratili z dohledu. Musí to být divné, když člověk zůstane jako Manetta jediným svědkem zašlého světa.

„Díváš se na fotografie?"

André se mi nakláněl přes rameno. Listoval albem, až se zastavil u obrázku, na kterém byl v jedenácti letech se svými spolužáky.

„Už přes polovinu jich nežije. S tímhle, s Petrem, jsem se zase sešel. S tímhle taky. A s Pavlem, ten na téhle fotografii není. Už jsme se bezmála dvacet let neviděli. Sotva jsem je poznal. Člověk si nedovede představit, že jsou stejně staří jako já: už jsou to dědci. Mnohem sešlejší než Manetta. Dalo mi to ránu."

„Je to jiným způsobem života?"
„Ano. Být zemědělcem v tomhle kraji, to člověka udolá."
„Ve srovnání s nimi ses cítil mladý."
„Mladý ne. Ale odporně privilegovaný." Zavřel album: „Zavezu tě do Villeneuve na aperitiv."
„Dobře."
V autě mi vykládal o partiích koulí, které právě vyhrál; udělal od svého příjezdu velké pokroky. S trochou hořkosti jsem konstatovala, že jeho dobrá nálada se zřejmě udržuje v setrvalém stavu a má mrzutost na ni nemá vliv. Zastavil vedle terasy osázené modrými a oranžovými slunečníky, v jejichž stínu pilo několik lidí pastis; ve vzduchu se vznášela vůně anýzu. Objednal dvě sklenky pro nás. Dlouho jsme mlčeli. Řekl:
„Tohle náměstíčko je veselé."
„Náramně veselé."
„Říkáš to truchlivě. Lituješ, žes odjela z Paříže?"
„Kdepak! Je mi teď úplně jedno, kde jsem."
„A taky s kým jsi, aspoň mám ten dojem."
„Proč to říkáš?"
„Nejsi zrovna hovorná."
„Promiň. Není mi dvakrát dobře. Dopoledne jsem chytila trochu moc slunce."
„Obyčejně sneseš daleko víc."
„Stárnu."
Můj hlas nebyl nijak přívětivý. Co jsem od Andrého očekávala? Zázrak? Že mávne hůlčičkou a má kniha bude dobrá a kritiky příznivé? Nebo že v jeho blízkosti mi už nebude záležet na mém neúspěchu? Udělal pro mne mnoho drobných zázraků. V době, kdy žil upřený do budoucnosti, podněcoval jeho zápal i můj. Dával a vracel mi důvěru. Tuhle moc ztratil. I kdyby si zachoval víru ve vlastní úděl, nemohlo mě to uklidnit, pokud šlo o můj. Vytáhl z kapsy dopis:
„Psal mi Filip."
„Jak to, že ví, kde jsi?"
„Zatelefonoval jsem mu, když jsem odjížděl, abych se s ním rozloučil. Píše, žes ho vyhodila."
„Ano. A nekaju se za to. Nemůžu milovat někoho, koho si nevážím."
André se na mne zadíval:
„Nejsem si jist, jestli jsi upřímná."
„Jak to?"
„Vycházíš z morálky, ale přitom se cítíš zrazená především citově."
„Jde o obojí."
Ano, zrazená, opuštěná; ale rána příliš krvácí, abych snesla o ní mluvit. Upadli jsme zase do mlčení. Uhnízdí se mezi námi natrvalo? Stáváme se dvojicí, která pokračuje jen proto, že začala? Strávit ještě patnáct, dvacet let bez zvláštní hořkosti, bez nepřátelství, ale každý ve své ulitě, zabraný do svých problémů? Přežvykovat svůj vlastní nezdar, přičemž slova se stávají zbytečnými? Začali jsme se míjet v čase: v Paříži jsem byla já veselá a on zasmušilý. Teď mu mám za zlé, že on má dobrou náladu, zatímco já jsem zachmuřená. Pokusila jsem se to přemoci:
„Za tři dny budeme v Itálii. Těšíš se?"
„A ty se těšíš?"
„Budu se těšit, když ty se budeš těšit."
„Protože tobě je koneckonců jedno, kde jsi?"
„Tobě je to moc často taky fuk."
Neodpověděl. Něco se v našem rozhovoru zadrhlo. Každý si vykládá jinak to, co chtěl druhý říci. Dostaneme se z toho někdy? Proč zítra spíš nežli dnes, proč v Římě spíš než tady?
„No tak se vraťme," řekla jsem po chvíli.
Večer jsme zabili hraním karet s Manettou.
Nazítří jsem odmítla dát se napospas slunci a řádění cikád. K čemu? Věděla jsem, že před papežským hradem nebo před mostem přes Gard zůstanu stejně lhostejná jako před kostelem v Champeaux. Pod záminkou bolení hlavy jsem zůstala doma. André si přivezl desítku nových knih a do jedné se ponořil. Já jsem je znala všechny — sleduji pravidelně, co vychází. Prohlédla jsem si Manettinu knihovnu. Garnierovi klasici, několik autorů Plejády, které jsme jí věnovali. Mnoho těch textů jsem neměla příležitost číst už hezky dlouho a zapomněla jsem je. A přece jsem byla líná znovu se k nim vracet. Člověku se sem tam něco vybaví, anebo o tom aspoň má ponětí. Prvotní svěžest je tatam. Co mi můžou ještě dát ti spisovatelé, kteří mě udělali tím, čím jsem a už pořád budu? Několik svazků jsem otevřela a prolistovala; všechny měly příchuť skoro stejně odpuzující jako mé vlastní knihy: příchuť prachu.
Manetta zvedla oči od svých novin:

„Začínám věřit, že uvidím na vlastní oči lidi na Měsíci!"

„Na vlastní oči? Ty tam poletíš?" zasmál se André.

„Však ty mi rozumíš. Budu vědět, že tam jsou. A budou to Rusové, milánku. Amerikáni s tím jejich čistým vodíkem šlápli vedle."

„Ano, maminko, uvidíš Rusy na Měsíci," řekl André něžně.

„Když si člověk pomyslí, že začal v jeskyních a měl jen svých deset prstů," pokračovala zasněně Manetta. „A došel tam, kde je — uznej, že to je povzbuzující."

„To je pravda, historie lidstva je krásná," řekl André. „Škoda jen, že historie lidí je tak smutná."

„Ale nebude vždycky. Jestli ti tví Číňani nevyhodí zeměkouli do povětří, budou žít naši vnuci v socialismu. Ráda bych byla na světě ještě padesát let, abych to viděla."

„To je ale zdraví! Slyšíš ji?" obrátil se na mne André.

„Dala by si říct na dalších padesát let."

„A ty ne, hošíčku?"

„Ne maminko, vážně ne. Dějiny jdou tak podivnými cestami, že se mi zdá, jako by se mě ani netýkaly. Už teď jsem v postavení mimo hru. A za padesát let . . .!"

„Já vím, ty už na nic nevěříš," řekla Manetta s výčitkou v hlase.

„To není úplně pravda."

„Tak na co věříš?"

„Na utrpení lidí a že je ohavné. A že je potřebí učinit všechno, aby se odstranilo. Upřímně řečeno, nic jiného se mi nezdá důležité."

„Tak proč tedy ne bombu, proč ne nicotu?" otázala jsem se. „Ať všechno vyletí, ať se s tím skoncuje."

„Někdy by si to člověk málem přál. Ale já radši sním o tom, že by mohl být život bez bolesti."

„Život, z kterého by se něco udělalo," řekla Manetta bojovně.

Andréův tón mě překvapil. Není tak bezstarostný, jak se zdá . . . „Škoda jen, že historie lidí je tak smutná." Jakým hlasem to řekl! Podívala jsem se na něj, tak mě to k němu táhlo, že mě najednou naplnila jistota: nebudeme nikdy dva cizinci. Jednoho dne, snad zítra, se zase najdeme, protože mé srdce ho už našlo. Po večeři jsem sama navrhla, abychom si trochu vyšli. Stoupali jsme pozvolna k pevnosti Svatého Ondřeje. Zeptala jsem se: „Myslíš opravdu, že nic jiného nemá cenu, než odstraňovat utrpení?"

„A co jiného?"

„Není to moc veselé."

„Ne. Tím míň, že není jasné, jak proti němu bojovat." Na chvíli se odmlčel: „Maminka se mýlí, když říká, že na nic nevěříme. Ale žádný program není prakticky náš: nejsme pro Sovětský svaz a jeho kompromisy; nejsme pro Čínu; ve Francii ani pro režim, ani pro kteroukoli z opozičních stran."

„Je to nepohodlná situace," řekla jsem.

„Vysvětluje to trochu Filipův postoj: být ve třiceti letech proti všemu, to není nic povznášejícího."

„V šedesáti taky ne. Není to důvod, aby člověk zradil své názory."

„Byly to skutečně *jeho* názory?"

„Co tím chceš říct?"

„Že ho popuzuje vyložená nespravedlnost, vyložené ničemnosti. Ale nemyslel nikdy moc politicky. Přijal naše názory, protože nemohl jinak; viděl svět našima očima — ale do jaké míry byl přesvědčený?"

„A co to riziko, které podstoupil za alžírské války?"

„Ta ho skutečně štvala. A pak: ilegální zavazadla, demonstrace, to byla akce, dobrodobrodružství. Nedokazuje to, že by smýšlel důsledně levicově."

„To je divný způsob, obhajovat Filipa tím, že ho ztrháš."

„Ne. Já ho netrhám. Čím víc o tom přemýšlím, tím víc ho omlouvám. Uvědomuju si, jak jsme ho utlačovali. Pocítil nakonec potřebu prosadit se za každou cenu proti nám. Mluvíš o Alžíru: byl sakramentsky zklamán. Ani jeden z těch chlapíků, pro které riskoval svou kůži, se mu neozval. A velkým mužem je tam de Gaulle."

Sedli jsme si do trávy na úpatí pevnosti. Poslouchala jsem Andréův hlas, klidný a přesvědčivý; znova jsme dokázali spolu mluvit. Něco se ve mně uvolnilo. Poprvé jsem myslela na Filipa bez hněvu. Taky bez radosti, ale klidně: snad protože André mi byl náhle tak blízký, obraz Filipa se vytrácel.

„Máš pravdu, utlačovali jsme ho," řekla jsem s dobrou vůlí. A zeptala jsem se: „Myslíš, že se s ním mám sejít?"

„Bylo by mu hrozně těžko, kdyby ses s ním nesmířila. K čemu by to bylo?"

„Netoužím po tom ztěžovat mu život. Cítím se jen na dně, to je všechno."

„Pochopitelně už to mezi ním a námi nebude nikdy jako dřív."

Podívala jsem se na Andrého. Zdálo se mi, že mezi námi dvěma je už zase všechno jako dřív. Svítil měsíc i ta malá hvězdička, která ho věrně doprovází. Sestoupil do mne klid a mír: *„Hvězdičko ty malá — Při luně jsi vždy stála."* Stará slova se mi octla na jazyku, tak jak byla napsána. Spojovala mě s uplynulými staletími, v nichž hvězdy zářily přesně tak jako dnes. Stálá obnova i trvání mi vnukaly dojem věčnosti. Země se mi zdála svěží jako na počátku věků; ten okamžik si stačil. Byla jsem zde a bezdůvodně, jen pro radost jsem pozorovala u našich nohou střechy pokryté taškami a zalité měsíčním svitem. V té nezaujatosti bylo palčivé kouzlo.

„Tohle je výsada literatury," řekla jsem. „Obrazy se přetvářejí, blednou. Ale slova si člověk odnáší s sebou."

„Jak jsi na to přišla?"

Citovala jsem oba verše z *Aucassina a Nicoletty*. Dodala jsem s lítostí:

„Jak jsou noci tady krásné!"

„Ano. Škoda že jsi nemohla přijet dřív."

Nadskočila jsem:

„Škoda? Ale ty jsi přece nechtěl, abych přijela!"

„Já? No dovol! Vždyť jsi to odmítla. Když jsem ti řekl: A proč nejet do Villeneuve hned? odpověděla mi: To je dobrý nápad. Tak tam jeď."

„Takhle to nebylo. Ty jsi řekl, vzpomínám si na to doslova: ‚Víš, na co mám chuť? Jet do Villeneuve.' Měls mě dost, toužils jen po tom, abys mohl zmizet."

„Ty ses zbláznila! Chtěl jsem samozřejmě říct, že mám chuť jet do Villeneuve s tebou. A tys mi odpověděla ledově: ‚Tak tam jeď.' Snažil jsem se tě dokonce přesvědčit."

„No — na půl úst; počítal jsi s tím, že odmítnu."

„Vůbec ne."

Říkal to tak upřímně, že se mě zmocnily pochyby. Že bych se byla zmýlila? Ta scéna byla zafixována v mé paměti, nemohla jsem ji změnit. Ale byla jsem si jista, že nelže.

„To je ale hloupé," řekla jsem. „Dalo mi to ránu, když jsem viděla, že ses rozhodl jet beze mne."

„To je hloupé," řekl André. „Jak sis mohla pomyslet něco takového?"

„Nedůvěřovala jsem ti."

„Protože jsem ti lhal?"

„Zdálo se mi, že jsi od jisté doby nějaký změněný."

„V čem?"

„Hrál sis na starce."

„To není hra. Ty sama jsi mi včera řekla: stárnu."

„Ale tys o sebe nedbal. V mnoha věcech."

„Například?"

„Mě jsi různé tiky; třeba jak sis mačkal tu dáseň."

„Aha..."

„Co?"

„Mám tam nějakou infekci, jestli to bude pokračovat, vypadne mi můstek a budu si muset dát udělat umělý chrup. Dovedeš si to představit!"

Dovedu si to představit. Někdy se mi zdá, že mi vypadaly všechny zuby, a pak rázem propadám úplné zchátralosti. Umělý chrup...

„Proč jsi mi to neřekl?"

„Jsou nepříjemnosti, které si člověk nechává pro sebe."

„Možná že to není správné. Tak totiž dochází k nedorozumění."

„Možná." Zvedl se: „Pojď, nastydli bychom."

Zvedla jsem se taky. Zvolna jsme sestupovali po travnatém svahu.

„Máš ale přece jen pravdu v tom, že jsem trochu hrál," řekl André. „Přeháněl jsem to. Když jsem uviděl tady ty chlapy o tolik sešlejší než já, a přitom berou všechno jak housku na krámě, a nedělají z toho tragédii, v duchu jsem si vynadal. A rozhodl jsem se, že to tak nenechám."

„Tak tohle ti vrátilo doboru náladu! A já jsem myslela, že to byla má nepřítomnost."

„Jak tě mohlo něco takového napadnout? Naopak, právě kvůli tobě jsem se s tím chtěl vypořádat. Nechci, aby ze mne byl starý bručoun. Stačí starý. Ale ne bručoun."

Vzala jsem jeho paži a přitiskla ji ke své. Našla jsem zase Andrého, kterého jsem nikdy neztratila a nikdy neztratím. Vešli jsme do zahrady a usedli na lavičku pod cypřišem. Měsíc a jeho hvězdička zářily nad domem.

„Co je to platné, stáří existuje," řekla jsem. „A není žádná legrace přiznat si, že je člověk na konci."

Položil svou ruku na mou:

„To si neříkej. Myslím, že vím, proč se ti nepovedla ta esej. Dala sis ctižádostivý, ale prázdný cíl: přijít s něčím novým, překonat se. To se neodpouští. Porozumět a dát porozumět Rousseauovi, Montesquieouvi, to byl konkrétní cíl, který tě dovedl daleko. Zaujme-li tě znova něco, můžeš ještě odvést dobrou práci."

„Ale vcelku zůstane mé dílo tím, čím je: poznala jsem své hranice."

„Jestli se chceš zhlížet sama v sobě, nemůžeš už moc získat, to je fakt. Ale můžeš ještě zaujmout čtenáře, obohatit je, dát jim látku k přemýšlení."

„Doufejme."

„Já už jsem se rozhodl. Ještě rok a pak se vším praštím. Začnu znova studovat, dohoním, co jsem zameškal, doplním si mezery."

„Myslíš, že potom vykročíš líp?"

„Ne. Ale jsou věci, které neznám a které bych chtěl znát. Prostě proto, abych je znal."

„Bude ti to stačit?"

„Na nějaký čas určitě. Nedívejme se příliš daleko."

„Máš pravdu."

Vždycky jsme se dívali daleko. Budeme se muset naučit žít ze dne na den? Seděli jsme bok po boku pod hvězdami, hladila nás hořká vůně cypřiše, naše ruce se dotýkaly. Čas se na okamžik zastavil. Ale dá se zase do běhu. Co potom? Budu moci ještě pracovat? Ochladne má zlost na Filipa? Zmocní se mě zase úzkost ze stárnutí? Nedívat se příliš daleko. V dálce jsou hrůzy smrti a loučení, umělé chrupy, ischiasy a jiné neduhy, duševní nemohoucnost, samota v cizím světě, kterému už nebudeme rozumět a který půjde svou cestou bez nás. Podaří se mi nezvedat oči k tomuto obzoru? Nebo se naučím pohlížet k němu bez pocitu hrůzy? Jsme spolu, to je naše štěstí. Budeme si pomáhat žít tohle poslední dobrodružství, z něhož se už nevrátíme. Dodá mu toto snesitelnosti? Nevím. Doufejme. Nemáme na vybranou.

© Editions Gallimard, 1967

PŘELOŽILA EVA JANOVCOVÁ
ILUSTROVALA JAROSLAVA PEŠICOVÁ-ŠTORKOVÁ